

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

תמ"ש 2737-02-19 פ. נ' ש.

ת"ע 46087-07-18 פ. ואח' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

ת"ע 45632-07-18 ש. ואח' נ' האפוטרופוס הכללי

בעניין: המנוחה ע. ש. ז"ל

בפני כב' השופט ארז שני

תובע

1. צ. פ.

באמצעות ב"כ עו"ד רחמנוב ו/או עו"ד שוקר

נגד

נתבעים

1. י. ש.

2. ס. ש.

3. ד. א. ש.

4. א. ש.

5. ח. ח. ע.

6. י. א.

באמצעות ב"כ עו"ד אונגר - לטין

ספרות:

מנחם גולדברג, יחזקאל פלומין, א' מעוז דיני ירושה ועיזבון

חקיקה שאוזכרה:

חוק הירושה, תשכ"ה-1965: סע' 26, 30(א), 35, 68(ב)

חוק יחסי ממון בין בני זוג, תשל"ג-1973: סע' 9

חוק המקרקעין, תשכ"ט-1969: סע' 125(א)

חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, תשכ"ב-1962: סע' 1, 2

תקנות הירושה, תשנ"ח-1998: סע' 5

מיני-רציו:

* ביהמ"ש לענייני משפחה דחה את התנגדות התובע לצוואת המנוחה המדירה אותה מעזבונו לאחר 27 שנות זוגיות. עם זאת, לנוכח קביעת ביהמ"ש בתביעת התובע כי בני הזוג היו "ידועים בציבור" וכי על יחסיהם הרכושיים חלה הלכת השיתוף, הובהר שצוואתה של המנוחה מתייחסת לעיזבונו שלה בלבד, הוזה אומר מחצית מכלל זכויותיה וחיוביה לעת לכתה לבית עולמה.

* משפחה – ידועים בציבור – יחסי ממון

* משפחה – ידועים בציבור – מבחנים להיותם ידועים בציבור

* ירושה – צוואה – תוקפה

* ירושה – צוואה – השפעה בלתי הוגנת

* ירושה – צוואה – כשרות לצוות

* ירושה – צוואה – נהנה שנטל חלק בעריכתה

המנוחה והתובע הכירו לאחר גירושיהם והתגוררו יחד בדירה הרשומה על שם המנוחה משנת 1991 ועד פטירת המנוחה ממחלה קשה ב-2018. בני הזוג לא נישאו ואין להם ילדים משותפים. בצוואת המנוחה שנערכה ב-2015, בעת שהמנוחה כבר הייתה חולה, המנוחה הדירה את התובע מעזבונה וכן ציוותה שלאחר מותה יפנה את הדירה. התובע הגיש תביעה לפס"ד הצהרתי לקבוע כי הצדדים היו "ידועים בציבור וכפועל יוצא לתחולת הלכת השיתוף הרכושי בנכסים בין השניים. ילדי המנוחה הגישו בקשה לקיום צוואת המנוחה ואילו התובע הגיש התנגדות לקיומה.

ביהמ"ש לענייני משפחה פסק:

לאור העובדה כי הנתבעים הכירו (בסופו של יום) במערכת היחסים של אמם המנוחה והתובע ככזו של "ידועות בציבור", עולה כי אין צורך לדון בשאלה זו ויש לעבור ולדון בשאלת השיתוף הרכושי בין בני הזוג. יחד עם זאת, משעה שבין הדברים קשר ישיר, ביהמ"ש נדרש לעניין ומזכיר את התנאים הידועים להכרה בבני זוג כידועים בציבור – חיי משפחה וניהול משק בית משותף כפי שנקבע בפסיקה.

לאחר בחינת התשתית הראייתית לביהמ"ש אין ספק כי יחסי בני הזוג היו יחסים של "ידועים בציבור". ביהמ"ש מציין אמנם כי בני הזוג בחרו שלא להינשא על אף שלא היו מנועים הלכתית לעשות כן, אך אין בדבר כדי להעיד על ארעיות הקשר ביניהם או על אי יציבותו, שכן קשר זה נמשך באופן רציף 27 שנים, תחת קורת גג אחת וניהול משק בית משותף, עד ליום פטירת המנוחה. ביהמ"ש מציין בהקשר זה כי התופעה החברתית של ריבוי זוגות היכולים אך אינם רוצים להינשא כדמו"י, היא חלק מן המרקם החברתי בישראל ואינה בבחינת נדיר.

המשטר הרכושי החל על "הידועים בציבור": בפסיקה נקבע כי בהתקיים תנאים מסויימים, עשויה הלכת השיתוף הרכושי, יציר הפסיקה, לחול גם על בני זוג החיים כ"ידועים בציבור". על ביהמ"ש לתור אחר קיומן של אינדיקציות ראייתיות המעידות על התנאים לתחולתה של הלכת השיתוף בנכסים בין בני זוג והם: קיום אורח חיים תקין ביניהם ומאמץ משותף של שניהם ברכישת הנכסים או, למצער, בניהול משק הבית המשותף ובגידול הילדים. השוני בין בני הזוג הנשואים לבין בני זוג "הידועים בציבור" הינו בנטל ההוכחה בלבד. העובדה שהחיים המשותפים אינם מעוגנים באקט פורמאלי של נישואין, עשויה להצביע, בנסיבות מתאימות, על ארעיות הקשר שבין בני הזוג ועל העדר גמירות דעת באשר לשיתוף בזכויות. הכול תלוי בנסיבות העניין. לא הרי בני זוג, החיים כידועים בציבור חרף רצונם להינשא, והדבר נמנע מהם בשל הדין האישי, כהרי בני זוג, שחיים כידועים בציבור, מכיוון שהם רוצים "לנסות" זה את זה אם יוכלו להתמיד בקשר אמין ביניהם. על-כן, ייתכנו מצבים, שבהם עם תחילת החיים המשותפים כידועים בציבור לא יחול שיתוף נכסים בין בני הזוג, אך עם עבור זמן מסוים ועם התייצבות הקשר האישי בין בני הזוג, יחל גם שיתוף נכסים ביניהם, והוא ישתרע, על-פי גמירת דעתם, לא רק על נכסים חדשים שירכשו אלא גם על אותם נכסים שנרכשו בעבר, בטרם התייצבותו של אותו קשר.

לאור מכלול הראיות ביהמ"ש שוכנע כי התובע והמנוחה חיו כבני זוג "ידועים בציבור" משנת 1991 ועד ליום פטירת המנוחה, וכי שררה ביניהם הסכמה בדבר שיתוף בכל הזכויות והחובות אשר נצברו לטובתם במהלך תקופה זו.

ביהמ"ש שוכנע כי התנהלותם, לרבות הותרת הסטטוס המשפחתי הקודם מול המוסדות, העדר חשבון בנק משותף, רישום הדירה ע"ש המנוחה, הותרת כתובת התובע בבית אימו ועוד, נבעה בעיקר משיקולים כלכליים על מנת ליהנות מתשלום או הטבה כספית כזה או אחרת.

ביהמ"ש מוסיף עוד בין היתר, כי רישום דירת המגורים על שם המנוחה בלבד נעשה משיקולים ברורים כי הדירה נרכשה מזכות היסטורית שלה בעצמה בחברת עמידר ויתכן כי אף משיקולים כלכליים אחרים. יחד עם זאת, עצם הרישום אין בו להעיד או להוכיח היעדר שיתוף בין בני הזוג או לשלול את זכותו של התובע בדירה. מכאן כי כל הזכויות שצברה המנוחה בחברת עמידר ובטרם מערכת היחסים עם התובע, מתערבות הן בתוך המאמץ המשותף וכי גם זכויות אלו ניתנות לשיתוף.

בנסיבות אלו, ומשעה שהמנוחה לא עשתה כל פעולה להבהיר היטב לתובע, לא באמצעות מעשה ולא במחדל, שהיא אינה רואה או מתייחסת אליו כשותף כלכלי לרכושה, זה הרשום על שמה, קל וחומר זה הנצבר בצורה כזו או אחרת במהלך חייהם המשותפים, על אף אם רשום על שמה בלבד, אין לפגוע בהסתמכותו על חזקת השיתוף ויש להחילה גם במקרה זה על בני הזוג.

ניתן פסק דין הצהרתי על פיו התובע והמנוחה שותפים בכל הזכויות והחובות, לרבות דירת המגורים, אשר נצברו למי מהם בתקופת חייהם המשותפת, החל משנת 1991 ועד ליום פטירת המנוחה.

התביעה לקיום צוואת המנוחה מ-2015 וההתנגדות לה: טענות המתנגד לפסלות הצוואה נשענות על ארבעה אדנים: אי כשרות המנוחה לערוך צוואה; השפעה בלתי הוגנת על המנוחה; מעורבות המבקשת בעשיית הצוואה; הצוואה נטולת סבירות ואינה משקפת את רצונה של המנוחה.

מהותה של הטענה בדבר אי כשרות המצווה לפי סעיף 26 היא, במצבו הנפשי, המנטלי והגופני של המצווה לעת עריכת הצוואה. נקודת הזמן הרלוונטית לבחינת הטענה היא "שעת עשייתה של הצוואה", אף אם לפני כן או אחרי כן השתנה מצבו. לצורך שלילת הכשרות לא די בהעלאת ספקות בלבד, רמת ההוכחה הנדרשת מן המתנגד אינה עניין של מה בכך. להוכחת הטענה ניתן להסתיע במסמכים רפואיים אודות המצווה נכון למועד עריכת הצוואה או בסמוך לאותו מועד, בחוות דעת רפואית או אחרת באשר למצבו של המצווה לעת עשיית הצוואה, בעדויות של מי שערך את הצוואה ו/או מי ששימש כעד לה וכן בעדויות אחרות. במקרה דנא לא הוצגה ולו ראיה אחת התומכת בטענת המתנגד באשר למצבה הרפואי של המנוחה.

כן נדחתה טענת המתנגד להשפעה בלתי הוגנת: כידוע, השפעה בלתי הוגנת היא השפעה שיש בה מרכיב של אי הגינות, שעל פי מושגים של מוסר אישי וחברתי, יש בו כדי להצדיק את ביטולה של הצוואה. מעבר להוכחת קיומה של השפעה ברמה העובדתית, על ביהמ"ש להשתכנע מנסיבותיה של אותה השפעה בקיומו של מרכיב בלתי הוגן שיש בה, ושאכן הצוואה הייתה פועל יוצא של אותו מרכיב.

הפסיקה הציעה לבחינת הסוגיה של השפעה בלתי הוגנת, ארבעה מבחנים מצטברים – תלות ועצמאות; תלות וסיוע; קשרי המצווה עם אחרים; נסיבות עריכת הצוואה. ביישום לענייננו נמצא כי אף לא אחד מן המבחנים המוזכרים מתקיים.

ובאשר לעילה הקבועה בסעיף 35 לחוק הירושה לעניין מעורבות בעריכת הצוואה לא נמצא כי עילה זו מתקיימת הן כחלק מהמבחן של נסיבות עריכת הצוואה והן כעילת ביטול עצמאית. לא הוכח בפועל קיומו של כל יסוד מיסודותיו של סעיף 35 לחוק הירושה.

בכל הנוגע לשאלת סבירותה של הצוואה וכיבוד רצונה של המנוחה ביהמ"ש חוזר על ההלכה לפיה בבוא ביהמ"ש לבחון צוואה, אין הוא מחליף את הגיון המצווה ורצונותיו ברצונותיו או בדעותיו שלו. תפקידו של ביהמ"ש לבחון, האם הצוואה משקפת ומבטאת את רצונו האמיתי של המצווה, והאם רצונו היה חופשי ומלא, כשהוא נקי מלחצים ומהשפעות של זה או אחר. הא ותו לא.

ביהמ"ש מסכים כי לשון הצוואה נוקטת לשון ברוטלית במידה מסוימת, שכן ניסוח הסעיף המדיר המתנגד מעיזבון המנוחה עם פטירתה ו/או סילוקו מן הדירה, יכול היה להיות מנוסח אחרת. אולם, בנסיבות מקרה זה, בו לא עלה בידי המתנגד להוכיח כי מי מילדיה של המנוחה השפיעו עליה לערוך צוואתה, השפעה שאינה הוגנת, אין בו כדי להוביל למסקנה כי צוואת המנוחה צוואה שאינה סבירה.

יחד עם זאת, לאור הקביעה לעיל באשר ל"ידועות בציבור" בין המנוחה לתובע ותחולת הלכת השיתוף, הרי שצוואתה של המנוחה מתייחסת לעיזבונה שלה בלבד, הווה אומר מחצית מכלל זכויותיה וחובותיה לעת לכתה לבית עולמה.

פסק דין

התובענות המונחות לפני הן שתיים :

תובענה לפסק דין הצהרתי ל"ידועות בציבור" בין התובע לבין המנוחה, אשר ניהלו משק בית משותף כזוג נשוי (תמ"ש 2737-02-19).

בקשה לקיום צוואת המנוחה מיום 27/10/2015, אותה הגישו ילדיה של המנוחה (ת"ע 45632-07-18), וההתנגדות לה, אותה הגיש התובע (ת"ע 46087-07-18).

ההליכים והעובדות

המנוחה, ע. ש. ז"ל (להלן: "המנוחה"), נפטרה ממחלה קשה ביום 00/00/2018, כבת ... שנים היתה במותה (ילידת ...), בהיותה ואם ל – ... ילדים).

התובע (להלן: "התובע" ו/או "בן הזוג"), הגיש ביום 3/2/2019 תובענה למתן פסק דין הצהרתי, לפיו התובע והמנוחה (להלן: "בני הזוג"), חיו כידועים בציבור מאז שנת 1991 ועד לפטירת המנוחה. אם תרצה תראה בתובענה זו תובענה להכרה בחזקת השיתוף. (ראה: [בע"מ 8500/12 פלוני נ' פלונית](#) [פורסם בנבו] {פמ"מ – 20/6/2013}).

הנתבעים הינם ילדיה של המנוחה (להלן: "הנתבעים" ו/או "ילדי המנוחה").

בני הזוג ניהלו מערכת יחסים משך שנים רבות, עוד מתקופת עת היות חלק מן הנתבעים רכים בשנים, ועד לפטירתה של המנוחה.

לכל אחד מן הצדדים בהליכים אשר לפני, תיאור שונה בתכלית לאופן בו התנהלה מערכת היחסים בין בני הזוג.

עיקר המחלוקת בין הצדדים נעוצה סביב הזכויות בדירת מגורי בני הזוג (להלן: "הדירה"), הרשומות על שם המנוחה לבדה, אליה נלוות מחלוקות נוספות הנוגעות לזכויות וכספים אשר נצברו על שם המנוחה.

בין הצדדים קיימים הליכים נוספים, בהם גם בקשת ילדי המנוחה לקיום צוואתה, צוואה מיום 27/10/2015 וכן התנגדותו של התובע לקיומה, גם היא תובענה המונחת לפתחי.

משעה שהבקשה לקיום צוואת המנוחה הוגשה לרשם הירושה באמצעות צילום הצוואה חלף צוואה מקורית, הועברו ההליכים בעניינה של צוואת המנוחה לבית המשפט בכאן, בהתאם [לסעיף 68\(ב\) לחוק הירושה](#).

במהלך השנים בהן התנהלו ועודם מתנהלים ההליכים, התעצם הסכסוך בין הצדדים עד כי הגיע לכדי בקשות לצווי הגנה האחד מן השני, פינויו של התובע מן הדירה וגם תביעת הנתבעים לדמי שימוש ראויים בגין השימוש אותו עושה התובע בדירה ([תמ"ש 32601-05-19](#)).

ההליכים בין הצדדים בשתי התובענות נקבעו לשמיעה באחת.

התובענה לפסק דין הצהרתי (תמ"ש 2737-02-19)

טענות התובע (להלן גם "המתנגד")

המנוחה היתה בת זוגו של התובע במשך 27 שנים, בהן חיו המנוחה והתובע יחדיו כזוג נשוי לכל דבר, לא נפרדו מעולם, ניהלו חיי משפחה ומשק בית מלאים ומשותפים, יצאו יחדיו לאין ספור חופשות ובילויים, הלכו יחדיו לכלל האירועים המשפחתיים (משני הצדדים), לרבות חתונות ילדיה של המנוחה.

בני הזוג הכירו בהיותם גרושים, לשניהם היה מדובר בחיי זוגיות פרק ב' ולכן לא ראו לנכון למסד את יחסיהם באמצעות מוסד הנישואין.

בני הזוג לא ערכו ביניהם משך כל חייהם המשותפים הסכם ממון ולא ביצעו כל אקט אשר יש בו להעיד על הפרדה רכושית כי לא היו מעוניינים בכך.

בני הזוג היו שותפים לכל ההוצאות השוטפות של הבית, קניות והוצאות על הילדים עד לבגרותם.

התובע החל את יחסיו עם המנוחה עת חלק מילדיה היו קטנים ולאחר חודשים ספורים בני הזוג עברו להתגורר יחדיו בבית המנוחה.

התובע נשא על כתפיו בנטל הכלכלי, שעה שאביהם הביולוגי של ילדי המנוחה לא שילם את מזונות ילדיו.

ילדיה של המנוחה, להם שימש כאב פסיכולוגי, אף ערכו לכבוד התובע מסיבת הפתעה לרגל יום הולדתו ה- 60. גם נכדיה של המנוחה ראו בו סבא פסיכולוגי.

התובע היה חלק מקבוצת הואטסאפ המשפחתית שנקראה "קבוצת" בה היו חברים רק בני המשפחה וזאת עד למות המנוחה. מאז נידו אותו חלק מילדיה.

המנוחה ובעלה (עד למועד הגירושין), התגוררו בדירת מגורים של חברת עמידר בשכירות סוציאלית דירה בה המשיכה המנוחה להתגורר לאחר הגירושין.

בשנת 2000, עת המנוחה והתובע כבר חיו יחדיו וניהלו משק בית משך 9 שנים, לאחר שחברת עמידר הציעה הנחות לזכאים לדיור ציבורי ואפשרה את רכישת הזכויות במקרקעין במחיר מופחת ועל פי זכאות, בני הזוג רכשו את זכויות המקרקעין בדירה, כאשר לאור זכאות המנוחה, הדירה נרכשה על שמה בלבד, חלקה באמצעות משכנתא (בסך 39,000 ₪) אותה שילמו במאמץ משותף וחלקה ממקורות כספיים משותפים שהיו לבני הזוג.

רישום דירת המגורים על שם המנוחה נעשה משיקולים ברורים כי הדירה נרכשה מזכות היסטורית שלה בחברת עמידר, אך עצם הרישום אין בו להעיד או להוכיח היעדר שיתוף בין בני הזוג או לשלול את זכותו של התובע בדירה.

במהלך השנים שיפצו בני הזוג את הדירה במשותף, כמו גם החלפת תכולת הדירה לא פעם אחת, כאשר הכל נרכש במשותף.

התובע לא רכש לעצמו דירה משלו ולא צבר נכסים אישיים אלא את הכל רכש יחד עם המנוחה.

המנוחה, אשר הכנסותיה היו דלות במהלך השנים, לא יכולה היתה לממן לבדה את תשלום המשכנתא, הוצאות משק הבית ועוד, לכן אין ספק כי הכנסת התובע והשתתפותו היוותה נדבך חשוב ומרכזי בכלכלת הבית, כל שכן ברכישת הזכויות בדירה המשותפת, וללא עזרתו הגדולה ותמיכתו של התובע לא היתה המנוחה יכולה לעשות כן.

חשבונות הדירה, באופן טבעי היו על שם המנוחה, בעלת המקרקעין הרשומה לכאורה ובעלת ההטבות והזכויות הסוציאליות, אך התובע הוא זה ששילם את התשלומים השוטפים של הבית, לעיתים במזומן ולעיתים בהמחאות/כרטיס אשראי, כך גם באשר לתשלומים אחרים, קניות לבית, מתנות וכו'.

עצם הרישום של זכות כלשהי על שם אחד הצדדים אינו הופך את השני לחסר זכויות, ועל כן נישולה של המנוחה את התובע איננה שוללת את זכויותיו.

סעיף 9 לחוק יחסי ממון קובע כי הרישום הפורמלי על נכס מסוים איננו לבדו מעיד כי התובע ויתר ו/או איננו בעל זכות בנכס האמור.

מן התובע, בניגוד למי מילדיה או אחיה שבתקופות מסוימות בחייהם התגוררו בבית המנוחה, לא גבתה המנוחה דמי שכירות, ואם כך, ברור כי אם לא היה הוא בעלים בחלק מזכויות בדירה, הרי שלשיטת המנוחה היה גם הוא משלם דמי שכירות.

לבני הזוג היה רכב משותף שהיה בשימוש המנוחה. תחילה היה רשום הרכב על שמה ולאחר מכן ולצורך קבלת קצבת ניידות ו/או הנחות מהביטוח הלאומי, העבירה המנוחה באופן פורמלי את הבעלות ברכב על שם בתה הצעירה, אך כלל התשלומים על הרכב, לרבות טיפולים שוטפים שולמו על ידי בני הזוג ומכרטיס האשראי של התובע, הדברים עולים גם מפוליסות הביטוח.

למנוחה היה חשבון נפרד בשל היותה אישה עצמאית, קמצינית בעצמה, דעתנית ושתלטנית שהיתה זקוקה לשליטה טוטלית בכספים.

המנוחה נהגה לנצל כל זכות כלכלית סוציאלית, גם אם לא היתה מגיעה לה ההטבה על פי חוק וכך היתה נוהגת לשטות במוסדות הרווחה ומציגה מצגי שווא כאילו חיה בגפה וללא בן זוג. למנוחה היה אינטרס מובהק לקיים זוגיות לא ממוסדת על מנת ליהנות משלל הטבות כספיות מן הרשויות, והתנהלותה זו היתה ידועה היטב לילדיה.

בסיכומי התשובה אותם הגיש התובע, הוסיף הוא כי בין המנוחה והתובע היתה מערכת יחסים אישית שלא היתה תלויה בילדיה כפי המוצג על ידם, המנוחה יכולה היתה בכל רגע לסיים את מערכת היחסים ביניהם אך בחרה שלא לעשות כן עד ליום מותה.

לאור כל האמור, על בית המשפט לקבוע כי על בני הזוג חלה חזקת השיתוף.

טענות הילדים (להלן גם "הנתבעים", "המבקשים")

המנוחה והתובע השתייכו לדפוס ה"חברים", לגביהם נדרשת עוצמת ראיות מכבידה להוכחת הקשר המשפטי של ידועים בציבור.

המנוחה טענה בפני ילדיה שבמשך שנים לא היו בינה ובין התובע יחסי אישות ולא שררה אינטימיות, התובע ישן לעיתים רחוקות בדירת המנוחה, אך בסלון ביתה או בחדר שינה נפרד.

המנוחה לא ראתה בתובע "בן זוגה האהוב" כדברי התובע.

ההלכה באשר למערכת יחסים של ידועים בציבור, אין בה כשלעצמה ראייה לשיתוף קנייני בנכסים ואין להחיל באופן אוטומטי את "חזקת השיתוף" אלא יש צורך להוכיח כוונת שיתוף.

התובע, הגם שהתגורר בדירת המנוחה, כתובתו במשרד הפנים היתה כתובתה של דירת אמו. בני הזוג ידעו ביחסיהם עליות וירידות, לא הביאו ילדים לעולם, לא ניהלו משק בית משותף, והעובדה כי התובע רכש מוצרי מזון או מתנות לילדיה של המנוחה או שילם מידי פעם הוצאות בית, אין בכך כדי להעיד על שותפות רכושית.

התובע ניצל את טוב ליבה של המנוחה וחי על חשבונה שכן היא ששילמה את הוצאות אחזקת הבית, את תשלומי המשכנתא ותשלומי החלואה עבור רכישת הדירה, וכך לא נזקק לשכור דירה ולשלם דמי שכירות והוצאות אחזקת דירה.

המנוחה עבדה במספר עבודות על מנת לפרנס את ילדיה ולשלם את הוצאות המחייה, והכל בכוחות עצמה ומכספה, ובהמשך התקיימה מקצבאות גבוהות ולא נזקקה לעזרה כלכלית מאיש. חלק מילדיה של המנוחה, בשל העובדה כי התגוררו בדירת המנוחה בתקופות שונות בחייהם, עבדו ופרנסו בכוחות עצמם והשתתפו בחלק משכרם כעזרה בכלכלת הבית.

על אף חיים משותפים תחת קורת גג אחת בין המנוחה לתובע, כאשר בעשור האחרון לחייה רק לסירוגין, לא היתה כל כוונה של שיתופיות בין המנוחה לתובע והמנוחה הקפידה שלא לערב בין נכסיה לנכסי התובע.

על היעדר רצונה של המנוחה לשתף את התובע ניתן ללמוד מהאמור בצוואתה. אם היתה סבורה המנוחה כי התובע שותף בנכסיה, היתה דואגת היא לו במסגרת צוואתה והיתה רושמת אותו כמוטב בחלק או בכל זכויותיה הכספיות. העובדה כי המנוחה לא סיפרה לתובע על עריכת הצוואה, ממנה נושלו, מעידה יותר מכל על כך שהיא לא ראתה בו שותף כלכלי שלה, אחרת לא היתה מצווה כפי שציוותה.

התובע הצהיר עשרות פעמים כי כל רכושה של המנוחה שייך לה ולילדיה בלבד, מה ששלו שייך לו, ואין לו כל רצון לקבל שום דבר מן הכספים או הזכויות אשר נרשמו על שמה.

הנכסים שנרשמו על שם המנוחה אינם משותפים לתובע, כך באשר לדירה שנרכשה מכספיה ומתשלום משכנתא, כך באשר לזכויות הסוציאליות שצברה במסגרת עבודתה, כך באשר לרכבה אשר נרשם על שם בתה וכך גם בנוגע ליתר התנהלותה.

למנוחה ולתובע לא היה מאמץ משותף לצבירת הנכסים של המנוחה וכל המאמץ היה של המנוחה לבדה.

העובדה כי התובע התגורר בדירת המנוחה, אין בה כדי ליצור הסכמה משתמעת לשיתוף בדירה ואין במגוריו בדירה כדי להביא לכך כי מדובר בנכס אשר נטמע ברכוש המשותף.

גם לאחר שהתובע עבר להתגורר בדירת המנוחה, המשיכה המנוחה וניהלה הפרדה רכושית, היה לה חשבון נפרד בו לתובע לא היה ייפוי כח, התובע לא ידע מהן הכנסות המנוחה, והמנוחה לא ידעה מה עשה התובע בכספו שלו.

לצדדים לא היה מעולם חשבון בנק משותף, כל אחד מהם ניהל את חשבונותיו הבנקאיים כראות עיניו, כל צד הפקיד את משכורתו לחשבונו וכל צד שילם את הוצאותיו האישיות/משפחתיות מחשבונו הפרטי, מכאן כי לא הוכח כל סממן חיצוני בדבר שיתוף כלכלי.

המנוחה והתובע היו גרושים ולשניהם לא היתה התנגדות עקרונית כלפי מוסד הנישואין, אך הם בחרו שלא להינשא על אף כי לא היתה מניעה משפטית כי יעשו כך, עובדה אשר יש בה כשלעצמה להעיד על ארעיות הקשר ועל היותו בלתי מחייב ולשלול כוונת שיתוף בנכסים. מתוך כיבוד אוטונומיית הרצון של הצדדים בעיצוב הקשר, מתחייבת נקודת המוצא כי המנוחה והתובע לא היו מעוניינים להחיל על עצמם את משטר השיתוף הרכושי של הנישואין. אם היה התובע סבור כי הוא זכאי למחצית רכושה, יכול היה הוא לבקש מן המנוחה לחתום על הסכם ממון.

דירת המנוחה בה התגוררה עוד בטרם הכרותה את התובע בשכירות סוציאלית, נרכשה על ידה לבדה ורשומה על שם המנוחה לבדה.

לרישום מקרקעין מוסדרים בפנקסי הרישום יש חשיבות רבה מבחינה קניינית בהתאם [לסעיף 125\(א\) לחוק המקרקעין](#).

אין שום מסמך הקושר את התובע לרכישת הדירה.

המנוחה שילמה על שיפוץ הדירה מכספה האישי.

כלל המסמכים מעידים כי חשבונות הדירה שולמו מכספה של המנוחה וטענת התובע כי היה משיב למנוחה כספי מזומן לא נתמכה על ידו באסמכתאות לכך.

התובע שניהל עסק עצמאי הגיש דו"ח נפרד לרשויות המס בהיותו גרוש ולא עלה בדעתו לשנות את הסטטוס שלו בדו"חות מס הכנסה, כך גם בהתנהלות המנוחה מול הרשויות, באף לא מקום אחד נרשם כי בני הזוג ידועים בציבור או כי חיים יחדיו.

דיון והכרעה

האם בני הזוג, המנוחה והתובע היו "ידועים בציבור"?

ככל שהתשובה על שאלה זו תהא בחיוב, יש לבחון האם עלה בידי התובע להוכיח תחולת הלכת השיתוף הרכושי בנכסים בין השניים.

בפתח טענותיהם ולאורך ההליך כולו, הרחיבו הנתבעים ומזערו את מערכת היחסים בין אמם המנוחה לתובע, והגדירו יחסים אלו כיחסים אשר נוצרו מרחמנותה של אמם המנוחה על התובע, סידור של נוחות ועוד ועוד.

בפתח הסיכומים אותם הגישו הנתבעים טענו הם כך - "הנתבעים מוכנים להניח לצורך הליכים משפטיים אלו כי מערכת היחסים של אמם המנוחה והתובע עומדת בקריטריון שנקבע בפסיקה של ידועים בציבור".

לצד טענתם זו הוסיפו הנתבעים טענות באשר לטיבו של הקשר מתוך כוונה למזער, כי מערכת היחסים בין המנוחה לתובע התבססה רק בעשור האחרון לחיי המנוחה ועד אז התובע התגורר בבית הוריו והכפישו את התובע, לרבות כינויו בשמות גנאי כאלו ואחרים.

הפסיקה בישראל ראתה ב"ידועים בציבור" מצב עובדתי המוכר לצרכים משפטיים אלו ואחרים, בין ביחסים בינם לבין עצמם ובין ביחסים בינם לבין זולתם, אך לא הכירה ביחס של אלו כיחס היוצר מעמד (סטטוס).

(ראה: [ע"א 2000/97 לינדורן נ' קרנית](#), פ"ד נה(1) 12 {פמ"מ – 19/12/1999}).

השאלה האם בני זוג חיו כ"ידועים בציבור" אם לאו, צריכה להיבחן לצורך הכרעה בעתירה לקבלת סעד מסוים, ואין מקום ליתן פסק דין המכריז על בני זוג כידועים בציבור לכל דבר ולכל עניין.

לאור העובדה כי הנתבעים הכירו (בסופו של יום) במערכת היחסים של אמם המנוחה והתובע ככזו של "ידועות בציבור", עולה כי אין צורך לדון בשאלה זו ויש לעבור ולדון בשאלת השיתוף הרכושי בין בני הזוג.

יחד עם זאת, משעה שבין הדברים קשר ישיר, והכרתם זו של הנתבעים יש בה לשפוך אור על טיב ומערכת היחסים, בחרתי להתייחס גם לשאלת היותם של בני הזוג ידועים בציבור, בטרם אדון בשאלת השיתוף הרכושי החל עליהם, אם לאו.

ידועים בציבור הם בני זוג שהחליטו לקשור גורלם האחד בשני, לקיים אורח חיים משותף כבני זוג נשואים לכל דבר ועניין, אך מטעמים שונים השמורים עמם בדרך כלל, נמנעו הם מלמסד את יחסיהם הזוגיים בנישואין דתיים או אזרחיים. מכאן המושג "ידועה בציבור כאשתו" ו"ידוע בציבור כבעלה". ההכרה המשפטית בבני זוג כ"ידועים בציבור" נועדה להשוות את מעמדם של בני זוג החיים יחד כנשואים, למעמדם של בני זוג נשואים (ראה: [ע"מ \(חי\) 264/05 פלונית נ' אלמוני](#) [פורסם בבנב] {פמ"מ – 4/5/2006} {להלן: "עניין פלונית"}).

בפסיקה נקבעו שני תנאי סף לקיומה של מערכת יחסים בין ידועים בציבור:

חיי משפחה וניהול משק בית משותף.

(ראה: [ע"א 621/69 נסיס נ' יוסטר](#), כד 617 {פמ"מ – 25/5/1970}).

התנאי הראשון - "חיי משפחה" - מורכב מחיים אינטימיים, חיי אישות כבעל ואשה המשותתים על יחס של חיבה ואהבה, מסירות ונאמנות, המראה שהם קשרו את גורלם זה בזה (וראה גם: [ע"א 6434/00 דנינו נ' מנע](#), נ(3) 683 {פמ"מ – 14/3/2002}).

אחד המבחנים המרכזיים בפסיקה לקיום "חיי משפחה" הינו תקופת חיים משותפים משמעותית. הרצון והמחויבות למסד קשר קבוע וארוך טווח הינו אחד מהמוטיבציות של בני זוג לקיים קשר נישואין פורמלי ולקבל על עצמם את מערך הזכויות והחובות הנובע ממעמד זה. לפיכך, בניסיון לבחון אם אכן מערכת היחסים בין הצדדים מדמה מערכת יחסים של זוג נשוי (שרק במקרה זה יוכרו כ"ידועים בציבור"), יש להתחקות אחר אומד דעתם של הצדדים לעניין קביעות הקשר ומיסודו. תקופת חיים משמעותית מהווה אינדיקציה לאומד דעתם של הצדדים לקיים קשר קבוע ארוך טווח נושא חובות וזכויות הדדיות, ולפיכך הינה מרכיב בעל משקל רב בבחינת קיומם של "חיי משפחה".

(ראה: [בע"מ 3497/09 פלוני נ' פלונית](#) [פורסם בבנו] {פמ"מ – 4/5/2010} {להלך: "עניין פלוני"}).

התנאי השני - "משק בית משותף" - מכוון למקרים בהם אין המדובר בסתם משק בית משותף מתוך צורך אישי, נוחות, כדאיות כספית או סידור ענייני אלא כפועל יוצא טבעי מחיי המשפחה המשותפים, כנהוג וכמקובל בין בעל ואשה הדבקים האחד בשני בקשר של גורל חיים. גם בבחינת קיומו של 'משק בית משותף', יש להתחקות אחר מאפיינים הקיימים בניהול משק בית על ידי בני זוג נשואים, כמו, **מגורים תחת קורת גג אחת**, ניהול חשבון בנק משותף ועוד. (ראה: "עניין פלונית", לעיל).

שני תנאים אלו - חיי משפחה ומשק בית משותף - להכרה בבני זוג כידועים בציבור, שזורים ושלובים אלה באלה, הם תנאים מצטברים והם בגדר מבחנים עובדתיים, ולכן השאלה אם פלונית היא ידועתו בציבור של אלמוני, היא שאלה עובדתית שיש להכריע בה בהתאם לתשתית הראייתית במקרה הספציפי הנדון.

(ראה: [ע"א 107/87 אלון נ' מנדלסון](#), מג(1) 617 {פמ"מ – 27/4/1989} {להלך: "עניין מנדלסון"}).

"... מאחר ואין מתכונת אחת של 'חיי משפחה' ב'משק בית משותף' המצויה אצל כל הזוגות הנשואים והדברים שונים מזוג לזוג בהתאם לגילם, השכלתם, השקפת עולמם, הרגלי חייהם, מקצועם, מצבם הכספי, מצב בריאותם וכיוצא באלה, על בית המשפט לבחון את מרכיב המגורים במקרה הקונקרטי המובא להכרעתו, תוך שהוא בוחן את נסיבות העניין מנקודת מבטם הסובייקטיבית של בני הזוג. היינו, יש להתחקות אחר אומד דעתם של בני הזוג לעניין קביעות הקשר ומיסודו...".

(ראה: "עניין פלוני", לעיל).

ואלו הם חלק מן הפרמטרים אשר נקבעו בפסיקה לצורך הכרעה ביחסים שבין בני זוג כיחסי "ידועים בציבור":

- מגורים משך שנים ארוכות תחת קורת גג אחת המשמשת להם מעון משותף, בה מעבירים עיתותיהם לרבות ארוחות וסעודות משותפים.
 - יוצאים ומבלים יחד, לבד ועם אחרים, נוסעים נסיעות משותפות לחו"ל.
 - דואגים אחד למשנהו מי במימון ומי בביצוע מטלות הבית.
 - מביעים דאגה האחד לשני ולמצבו ולהבטחת שלומו ובריאותו.
 - המבחן סובייקטיבי ודינמי. "אין לך מתכונת אחת של 'חיי משפחה' ב'משק בית משותף' המצויה אצל כל הזוגות הנשואים. שונים הדברים מזוג לזוג לפי השוני בגילם, השכלתם, מזגם, השקפת עולמם, ארץ מוצאם, הרגלי חייהם, מקצועם, מצבם הכספי, מצב בריאותם וגורמים רבים אחרים שלא נצליח למנותם ולמצותם".
- (ראה: [תמ"ש \(טבריה\) 234-01-11 ס. ע. נ. נ. א. {פמ"מ – 16/8/2013}](#)).

באשר לשאלת נטל ההוכחה לקיומם של יחסי "ידועים בציבור", נקבע בפסיקה כי בשלב הראשוני, נטל ההוכחה רובץ לפתחו של הטוען למעמד של "ידוע בציבור", על פי הכלל "המוציא מחברו עליו הראיה", ובמקרה זה שלפני, על התובע (ראה: [ע"א 714/88 שנצר נ' ריבלין](#), מה(2), 089 {פמ"מ – 26/2/1991}).

קשה יותר הדבר כאשר מדובר בהוכחת "ידועות בציבור" בין בני זוג אשר אחד מהם הלך לבית עולמו ומי אשר בא בנעליו הינם יורשיו.

האם יש לראות במנוחה ובתובע כני זוג "ידועים בציבור"?

אקדים ואומר, כי מעיון בשלל העדויות, בכתיב הטענות, בתצהירים ובתמונות, אין ספק לטעמי, כי יחסי בני הזוג היו יחסים של "ידועים בציבור", חרף הכחשתם של הנתבעים (בתחילה), אך נראה כי לבסוף גם הם הודו כי מדובר ביחסי "ידועות בציבור" בין בני הזוג.

יחסי אישות, קיום חיי משפחה והיסוד הרגשי ביחסי בני זוג הינו מאפיין וסממן מרכזי של טיב היחסים (ראה: "עניין מנדלסון", לעיל).

מדובר בבני זוג אשר הכירו האחד את השנייה לאחר סיום מערכת נישואין (לערך), עת התגרשו, כל אחד בינו לבינו, עם ילדים לכל אחד.

בני הזוג בחרו שלא להינשא על אף שלא היו מנועים הלכתית לעשות כן, אך אין בדבר כדי להעיד על ארעיות הקשר ביניהם או על אי יציבותו, שכן קשר זה נמשך באופן רציף עד ליום פטירת המנוחה. ככל הנראה סברו בני הזוג כי כך טוב הדבר.

ואומר כי התופעה החברתית של ריבוי זוגות היכולים אך אינם רוצים להינשא כדמו"י, היא חלק מן המרקם החברתי בישראל ואינה בבחינת נדיר.

אל מול היעדר הסדרת הקשר בנישואין, קיימת תקופת חיים משותפת לא מבוטלת אשר נמשכה כ- 27 שנים, במהלכן היו עליות, היו גם ירידות, כבכל מערכת יחסים אחרת וללא קשר לנישואין. יחד עם זאת, הצדדים המשיכו להתגורר תחת קורת גג אחת ולנהל משק בית משותף.

התובע הסביר את אי מיסוד הקשר בהיעדר צורך ואילו מצד הנתבעים לא ניתן הסבר לכך. סבור אני כי הדבר נבע, בין היתר, מטעמים אחרים כלכליים, עליהם ארחיב בהמשך. אך יתכן כי לבני הזוג גם הספיקה מערכת יחסים קודמת שאולי הסתיימה בכאב, או בהרגשה מכבידה וסברו הם כי אין צורך במיסודה של מערכת היחסים ביניהם לכדי נישואין או כזו אחרת.

בני הזוג אמנם לא הביאו לעולם ילדים משותפים, אך מן העדויות כפי שעלו, המנוחה בשעתו עברה הפלה, דבר המצביע בוודאי על קיום יחסי אישות, ואם היה מדובר בניסיון להביא ילד, פרי בטן משותף או מסיבות אחרות – יתכן כי מסיבות רפואיות, יתכן כי הסתפקו הם במצוי, יתכן כי ניסו, או בשל סיבות אחרות. אין אני יודע אך אין הדבר מעלה או מוריד.

בני הזוג היו במערכת יחסים ממושכת, החל משנת 1991 לערך ועד ליום פטירת המנוחה בשנת 2018, התגוררו יחדיו, גם אם לסירוגין לשיטת הנתבעים, אך אין ספק ששנים רבות תחת קורת גג משותפת, בדירה אשר הזכויות בה רשומות על שם המנוחה, גם אם לעיתים לן התובע בסלון דירתם וגם אם יחד עם המנוחה, הרי שמדובר בבחירתם של בני הזוג הכיצד לנהל את חייהם. אומר גם כי אין הנתבעים יכולים היו לדעת מהן ההסכמות בין בני הזוג בעניין זה, כמו גם מה קורה בדירתם בכל רגע נתון בתקופה בה לא התגורר מי מהם בדירת המגורים.

הן המנוחה ואולי גם התובע, מעת החלו במערכת היחסים ביניהם לא יצאו עם בני זוג אחרים. מי מהנתבעים שנשאל, העיד כי היו למנוחה בני זוג בטרם הכירה את התובע.

משך השנים ניהלו בני הזוג משק בית משותף, מי ערך קניות, מי בישל, כל אחד בהתאם לתרומתו ועוד. הנתבעים בעצמם מודים כי התובע היה עורך קניות לשבת, או מעת לעת. אמירתם כי אלו נעשו במשורה מתוך קמצנות התובע, אין בה להעיד דבר.

התובע סייע בידי המנוחה בטיפול מי מילדיה, למצער זו הצעירה – על כך אין חולק.

התובע עמד לצידה של המנוחה ברגעיה הקשים, עם ילדיה, בלעדיהם. כך היה.

מדובר בכ – 27 שנים.

ואם באלו לא די, הרי שהדברים עולים גם מעדויות הנתבעים, בהקשר זה, באחת, וכך:

הבת ,...., לפרוטוקול הדיון מיום 1/11/2020, בעמ' 131 :

- ש"ש. אני מפנה אותך לעמוד 17, סעיף 68 לתצהיר. את טוענת של...ולאמא היו מערכות יחסים שידעו עליות ומורדות. אמא שלך העבירה ביקורת קשה על, קמצנותו ואופיו?
- ת. זה היה כש.... היתה בת 5 אולי.
- ש. אז לפני 27 שנה. 27 שנה אמא שלך חיה עם ... וזה נקרא זוגיות?
- ת. בן זוג שלה. הם לא התחתנו. בן זוג שלה".

הבן, בעמ' 146 לפרוטוקול אותו דיון :

- ש"ש. אז אני מבינה שהם היו בני זוג?
- ת. אם את רוצה להגיד ככה אז בני זוג, כן.
- ש. ... היה בן זוג שלה משך כמה שנים?
- ת. מ- 1991.
- ש. מ- 1991 הוא היה בן הזוג שלה?
- ת. כן".

הבת י., לפרוטוקול הדיון מיום 22/12/2020, בעמ' 131 :

- ש"ש: ... ואמא שלך לא היו בני זוג.
- עו"ד אונגר לטין: שניה, תני לה לענות.
- העדה גב': היו בני זוג....."

הבת, עמ' 154 לפרוטוקול אותו דיון :

- ש"ש: לא הבנתי. שותף לחיים?
- ת: היה בן זוג שלה.
- ש: היה בן זוג שלה?
- ת: כן.
- ש: אז....היה בן זוג שלה.
- ת: כן".

הנה כי כן, אף לשיטתם של הנתבעים ועל אף שניסו להכחיש, למצער, למזער עניין זה בכל מאודו, מתקיים היסוד של ניהול משק בית משותף.

מעדויות נוספות של ילדי המנוחה אף תוארו הארוחות המשפחתיות, בהם אמם היתה מבשלת, מי מהם תרם אף הוא את תרומתו, וכן את הקניות אותן ערך התובע ו"סחב" ארגזים", תיאור אשר חזר על עצמו.

בניגוד לעדויות הנתבעים וניסיונם לצייר את מערכת היחסים בין בני הזוג כמערכת יחסים של נוחות, רחמנות המנוחה על התובע ועוד, הרי שמעיון בתמונות המשפחתיות אותן צירף התובע, בהן מצולמים המנוחה והתובע יחדיו, לעיתים לבדם, עיתים עם מי מבני המשפחה המורחבת, הדברים נראים קצת אחרת (בלשון המעטה).

התמונות מעידות על חופשות ובילויים, מאלו עולה בבירור כי השניים מצויים במערכת יחסים אינטימית ומשפחתית.

תנוחות הקרבה, הבעות פניהם, אופי הבילוי, סוג האירוע ועוד, אלו אינם משקפים מערכת יחסים של מה בכך, בוודאי לא של שניים אשר אם אלך לפי שיטת הנתבעים, רק מ"רחמנות", הרי שזו לא היתה מתפרסת אל מחוץ לגבולות אלו אל מקומות בילוי, חופשות ואירועים משפחתיים.

מצאתי בחלק מן התמונות תיעוד אירועים משפחתיים בהם נראים בני הזוג עם מי מילדיה של המנוחה, כמו גם הקרבה המשתקפת ממנו מעלה בבירור כי בין כולם יחסים של מעבר ליחסי נימוס לצורך התמונה.

מצאתי תיעוד ממנו עולה כי התובע הלך עם מי מנכדי המנוחה לצפות בהצגה, שניהם לבדם. מצאתי תמונות משפחתיות מאירועי ימי הולדת של המנוחה והתובע, אשר אורגנו על ידי ילדי המנוחה.

מאלו עולה כי נוכחות התובע באירועים המשפחתיים של משפחת המנוחה אין בה להעיד כי "אורח" הוא התובע.

התמונות, יש לומר, אינן ממועד מסוים אחד אלא צולמו במספר מקומות, במספר הזדמנויות וככל הנראה גם על פני תקופה המשתרעת על מספר שנים והן מהוות לטעמי אינדיקציה ברורה ביותר לקיום חיי משפחה בין הצדדים, מה גם שעסקינן בקשר לא רק בין בני הזוג, אלא גם בקשר בין התובע למשפחתה המורחבת של המנוחה. התמונות מפריכות הטענה של הנתבעים, כי המגורים יחד הם לא יותר מהסדר נוחות או רחמנות מצד המנוחה.

יש לומר כי הנתבעים בחרו לצרף גם הם שלל תמונות, אם כי אלו לא כללו ולו תמונה אחת בה מתועד התובע. מתעורר החשד כי רצו הם לחזק טענתם בדבר "מעמדו" של התובע במרקם החיים המשפחתיים עד כדי העלמתו מן המרקם המשפחתי, כמעט בבחינת שכתוב ההיסטוריה המשפחתית מחדש.

מצאתי תיעוד אודות הודעות ואטסאפ מ"קבוצת" אשר כללה את התובע ואת ילדי המנוחה, ממנו עולה כי קיימת קרבה, הערכה, ענייני יומיום וכו' אשר גם באלו יש להצביע על ניהול חיי משפחה לכל דבר, לכל הפחות כי התובע היה חלק מן המשפחה ולא רק "דייר הלן בבית המנוחה".

אף מצאתי תכתובת ואטסאפ ממנה עולה כי התובע מכונה על ידי אחד הנכדים "סבא"

לא נשמעה בפני טענה כי בני הזוג עברו פרידה כלשהי במהלך תקופה זו (בהתייחס לפרידה משמעותית). הגם אם כטענת הנתבעים, המנוחה, מס' פעמים סילקה את התובע, ואין אני מאמין כי כך, הרי שהגעה לכדי ביצוע לא היתה.

תיעוד באשר למריבה כזו או אחרת, אין בה להעיד דבר וחצי דבר שכן גם אצל בני זוג החיים או מתגוררים יחדיו, אף נשואים, וללא קשר לעניינים כלכליים, יכולים להתרחש אירועים שכאלו.

כפי שעלה בין היתר בין עדויות הצדדים, המנוחה היתה אישה דעתנית, שולטת, התובע אף הוגדר על ידי הנתבעים כ"מפחד מן המנוחה" ועוד. אם כך, מה טעם לא יכולה היתה המנוחה, אם רצתה, לסיים את מערכת היחסים ביניהם בכל רגע נתון?

אין אני סבור כי משכו של הקשר בין בני הזוג מעיד כי מהותו - קשר של רחמים, לשיטת הנתבעים או כי התובע היה אורח ארעי, נוטה ללון, בבית המנוחה, ללא כל מחויבות רגשית.

סבורני כי הפרמטרים לבחינת מערכת היחסים של ה"ידועות בציבור" בין בני הזוג מתקיימים במלואם, הן באשר לניהול חיי משפחה כבעל ואשה והן באשר לניהול משק בית משותף.

יש להצר על כך, שהנתבעים טענו רבות באשר לטיב יחסים אלו בין בני הזוג ללא כל הגינות מינימלית, תוך הכפשתו של התובע, ורק לבסוף הודו כי יש להניח כי מדובר היה במערכת יחסים של "ידועים בציבור" בין התובע למנוחה.

דומה כי בסופו של יום, טיעוני הנתבעים בניסיונם להגן על טענתם בדבר אי היות בני הזוג "ידועים בציבור" עד כדי להמעיט מעצמת תוכן ההגדרה, היה רצון עז להמעיט את הלכת השיתוף הרכושי בין בני הזוג, אך בדרך לכך העדיפו הם להדחיק כל זכר טוב לחיי שיתוף וזוגיות בין בני הזוג ואף בינם לבין התובע.

בשולי הדברים אם כי לא בחשיבותם, יש לתמוה כיצד הנתבעים לא התנגדו לסמכותו העניינית של בית משפט זה להידרש לתביעת התובע, שכן אם לשיטתם בני הזוג לא היו בגדר "ידועים בציבור", אין לבית משפט לענייני משפחה סמכות עניינית לברר את תביעת התובע.

מכל האמור, הגעתי למסקנה כי התובע הרים גם הרים הנטל המוטל עליו להוכיח קיום חיי משפחה ומשק בית משותף עד כדי הגדרת הצדדים "כידועים בציבור", וכך אני קובע.

המשטר הרכושי החל על "הידועים בציבור"

אומר כי טענת התובע לפי **סעיף 9 לחוק יחסי ממון בין בני זוג**, תשל"ג – 1973 (להלן: "חוק יחסי ממון"), אינה רלוונטית שעה שבני הזוג לא נישאו ומשכך לא חלות עליהם הוראות חוק זה.

בפסיקה נקבע כי בהתקיים תנאים מסויימים, עשויה הלכת השיתוף הרכושי, יציר הפסיקה, לחול גם על בני זוג החיים כ"ידועים בציבור". ישנו דמיון רב בין המשטר של שיתוף רכושי בין בני זוג ידועים בציבור לבין בני זוג שנישאו לפני תחולת **חוק יחסי ממון**.
הדמיון נובע מהרציונל המשותף להחלת החזקה המשפטית על פי הנסיבות.
(ראה: **בג"צ 2222/99 גבאי נ' בית הדין הרבני הגדול**, נד(5) 401 {פמ"מ – 26/11/2000}).

הלכת שיתוף נכסים בין בני זוג (שנישאו) מבוססת על קונסטרוקציה משפטית שעניינה קביעה שיפוטית של קיום הסכם משתמע בין הצדדים, לפיו הם שותפים שווים בזכויות ברכוש משותף. על פי גישה זו, בית המשפט מסיק מנסיבות החיים המשותפים שבין בני הזוג גמירות דעת, לפיה יהיו שותפים בזכויות מסוימות. לכן נפסק, כי "אך טבעי הוא איפוא, כי השאלות, אם במקרה קונקרטי קיים הסכם על שיתוף נכסים ומה היקפו של השיתוף, הן שאלות שבעובדה, המוכרעות על פי כל נסיבות העניין" (ראה: **ע"א 52/80 שחר נ' פרידמן**, לח(1) 443 {פמ"מ – 16/2/1984} {להלן: "הלכת שחר נ' פרידמן"}).

אותו היגיון ורציונל חל גם ביחס לבני זוג שלא נישאו ומקיימים זוגיות "כידועים בציבור". לפיכך, על בית המשפט לתור אחר קיומן של אינדיקציות ראייתיות המעידות על התנאים לתחולתה של הלכת השיתוף בנכסים בין בני זוג והם: **קיום אורח חיים תקין ביניהם ומאמץ משותף של שניהם ברכישת הנכסים או, למצער, בניהול משק הבית המשותף ובגידול הילדים**. בהתקיים תנאים אלה עשויה הלכת השיתוף לחול גם על בני זוג החיים יחדיו ללא נישואים.
(ראה: **ע"א 4385/91 סלם נ' כרמי**, נא(1) 337 {פמ"מ – 6/5/1997}).

כך היו דבריו של כב' הנשיא דאז ברק ב"הלכת שחר נ' פרידמן":

"הלכת שיתוף הנכסים הוחלה, בעיקרו של דבר, על זוגות הנשואים זה לזה. היש מקום להחילה על בני-זוג שלא נישאו, והחיים כידועים בציבור? כפי שראינו, בסיסה המשפטי של הלכת השיתוף הוא בהסכם משתמע בין הצדדים ולא בעצם אקט הנישואין. כשם שהנישואין אינם תנאי מספיק, כך גם אין הם תנאי הכרחי, שכן גמירת דעתם של בני זוג לשיתוף יכול שתשתכלל מאורח חייהם המשותף כידועים בציבור".

מכל אלה נובע איפוא, כי השוני בין בני הזוג הנשואים לבין בני זוג "הידועים בציבור" הינו בנטל ההוכחה בלבד. העובדה שהחיים המשותפים אינם מעוגנים באקט פורמאלי של נישואין, עשויה להצביע, בנסיבות מתאימות, על ארעיות הקשר שבין בני הזוג ועל העדר גמירות דעת באשר לשיתוף בזכויות. הכול תלוי בנסיבות העניין. לא הרי בני זוג, החיים כידועים בציבור חרף רצונם להינשא,

והדבר נמנע מהם בשל הדין האישי, כהרי בני זוג, שחיים כידועים בציבור, מכיוון שהם רוצים "לנסות" זה את זה אם יוכלו להתמיד בקשר אמיץ ביניהם.
(ראה: "הלכת שחר נ' פרידמן", לעיל).

על-כן, ייתכנו מצבים, שבהם עם תחילת החיים המשותפים כידועים בציבור לא יחול שיתוף נכסים בין בני הזוג, אך עם עבור זמן מסוים ועם התייצבות הקשר האישי בין בני הזוג, יחל גם שיתוף נכסים ביניהם, והוא ישתרע, על-פי גמירת דעתם, לא רק על נכסים חדשים שירכשו אלא גם על אותם נכסים שנרכשו בעבר, בטרם התייצבותו של אותו קשר.
(ראה: [ע"א 806/93 הדרי נ' הדרי](#), מח(3) 685 {פמ"מ – 4/8/1994}).

בפסיקה נקבע כי נטל ההוכחה הרובץ על הידוע בציבור הטוען לשיתוף רכושי, הינו נטל כבד יותר מאשר על בן זוג נשוי הטוען לשיתוף כאמור.
(ראה: [בג"צ 4178/04 פלוני נ' בית הדין הרבני לערעורים](#), סב(1) 235 {פמ"מ – 13/12/2006}).

האם התקיים משטר שיתוף רכושי בין בני הזוג?

אקדים ואומר כי לאור מכלול הראיות, שוכנעתי כאמור כי התובע והמנוחה חיו כבני זוג "ידועים בציבור" משנת 1991 ועד ליום פטירת המנוחה, וכי שררה ביניהם הסכמה בדבר שיתוף בכל הזכויות והחובות אשר נצברו לטובתם במהלך תקופה זו, ואפרט.

מעדויות הצדדים למדתי על שיתוף כלכלי כלשהו ולא מועט בין הצדדים, כמו גם קניות, כמו גם תשלומי הבית ששולמו חלקם בכספי מזומן, גם על ידי התובע באמצעות כרטיס האשראי שלו, על אף שחשבונות אלו היו על שם המנוחה.

מצאתי בכרטיסי האשראי של התובע תשלומים שונים, ביניהם גם תשלומים בעבור הוצאות הבית ומזון, ועוד.

קיומם של חשבונות בנקים נפרדים למי מבני הזוג ו/או אי קיומו של חשבון משותף להם, אין בהם להעיד בהכרח על קשר ישיר להפרדה רכושית, אלא על שימוש מושכל בעניינים כספיים בחשבון זה בהתאם לצרכים מסוימים או לפי החלטת הצדדים, כאשר מדובר גם בתופעה שכיחה המצויה גם אצל זוגות נשואים.
(ראה: "הלכת שחר נ' פרידמן", לעיל).

הדברים עולים גם מן העדויות, וכך מעדות התובע לפרוטוקול הדיון מיום 16/9/2020, בעמ' 45:

**"עו"ד אונגר לטין: טוב. היה לכם חשבון בנק משותף?
העד, מר...: לא. לא היה צורך לחשבון בנק משותף. החשבון שלי היה עסקי, עם שותף, אז,**

ש: ובחשבון העסקי שלך, היו גם עניינים אישיים שלך?
ת: לא, בחשבון העסקי שלי, לא היו עניינים אישיים שלי, היה עוד חשבון".

אין אני יודע מה היתה החלוקה ואופן הנשיאה בין התובע למנוחה אך כעולה מן האסמכתאות, הרי שהן המנוחה והן התובע נשאו, מי יותר ומי פחות בתשלומים השונים ובהוצאות המשותפות, מי באמצעות כרטיס אשראי ומי באמצעות תשלום בכספי מזומן, כך היה הנוהג ככל הנראה בין בני הזוג.

כל אחד מהצדדים תרם לקשר הזוגי כפי יכולתו וכפי הצורך, מי בדרך כזו ומי בדרך אחרת. גם תרומה כלכלית נמוכה יחסית אינה סותרת את החלת הלכת שיתוף.

בין האסמכתאות אשר צורפו, מצאתי אישור פוליסת ביטוח משותפת למנוחה ולתובע מחברת ... משנת 1997.

מצאתי גם כי את תשלום הביטוח לרכבה של המנוחה, שילם התובע באמצעות כרטיס האשראי שלו, לתקופה שמיום 3/2015 ועד ליום 28/2/2019.

בחינת אורח החיים המשותפים של בני הזוג והתנהגותם הכללית בעניינים הכספיים והרכושיים מביאני לסבור כי הצדדים נהגו כפי שנהגו על מנת שלא ל"היפגע" מהטבה כלכלית כזו או אחרת, בהיותם "רשומים" בסטטוס שונה מזה הקיים, ובדגש על המנוחה.

המנוחה, גם התובע קיבלו הקלות מסוימות, גם הטבות למיניהן בהיותם כהורים יחידניים.

הדברים עולים גם מן העדויות השונות והנתבעים אף הודו בכך.

התובע אף הוא העיד כי הצדדים לא רשומים בשום מוסד כידועים בציבור שכן למנוחה היו זכויות של אם חד הורית, כך גם התובע שהיה רשום כגרוש ולא ידוע בציבור, לא שינה את כתובת מגוריו מכתובתה של אמו לכתובתה של המנוחה, כך המנוחה ביקשה וקיבלה השלמת הכנסה עד יום פטירתה מביטוח לאומי, כך המנוחה הצהירה במוסדות השונים כי חיה בנפרד לצורך קבלת הנחה בארנונה ובחשמל ועוד, אולם בכל אלו אין די לבטל מציאות של חיים יחדיו לאורך שנים, אגב שותפות גורל.

וכך מעדות התובע לפרוטוקול הדיון מיום 16/9/2020, בעמ' 20:

"עו"ד אונגר לטין: הייתם באיזשהו מוסד במדינה רשומים כידועים בציבור, ביטוח לאומי למשל, בעיריה, במשרד הפנים, העד, מר.... :לא, לא היינו רשומים, מפני שהיה לה זכויות של החד הורית, מתוקף הנסיבות היינו צריכים כל הזמן להגיד שהיא חד הורית".

ובעמ' 22 :

- ש: ומכוח מה היא קיבלה השלמת הכנסה אם אתה חי איתה ומתגורר איתה ומממן לה את כל ההוצאות, מכוח מה היא קיבלה?
- ת: עוד פעם אמרנו, היא עשתה הכול בשביל שביטוח לאומי ייתן לה כסף.
- ש: זאת אומרת, לצורך ביטוח לאומי, היא הצהירה שהיא גרושה, לא שהיא ידועה בציבור, נכון?
- ת: נכון. היא הצהירה שהיא חד הורית.
- ש: חד הורית היא לא יכולה להיות כי הילדה עברה את גיל 18, זאת אומרת, היא הצהירה שהיא גרושה.
- ת: כן. גרושה, נכון.
- ש: כלומר, לטענתך, היא שיקרה את ביטוח לאומי.
- ת: נכון.
- ש: היא שיקרה. אוקי, ומה היא כתבה בטפסים לביטוח לאומי בשביל שהיא תקבל השלמת הכנסה.
- ת: שהיא חיה בנפרד."

ומעדותו של הבן לפרוטוקול הדיון מיום 13/2/2020, בעמ' 159 :

- ש"ש: אז למה היא לא דיווחה עליו? למה היא לא סיפרה את האמת, ש... מתגורר איתה ב2004? אולי אני אעזור לך, אולי היא רצתה הנחה, אולי אם היא היתה מספרת שמישהו גר איתה, אולי היא לא היתה זכאית להנחה.
- ת: יכול להיות שזה גם נכון.
- ש: אני שואל.
- כב' הש' שני: מה אמרת? יכול להיות שזה גם נכון?
- העד, מר: יכול להיות שהיא עשתה את זה מתוך זה של לקבל הנחה וכן'."

ומעדותה של ב. ג. לפרוטוקול הדיון מיום 29/1/2020, בעמ' 114 :

- ש"ש: ושהיא ציינה שאין לה בן זוג?
- ת: כן, כדי לקבל את ההטבות של חשמל וכד'.
- ש: אם דאג לכל מחסורה כפי שאת כותבת בתצהירך, למה היא צריכה לבקש השלמות?
- ת: אני לא מכירה אדם שנותנים לו עוד והוא אומר לא. אם יש לך הטבות נוספות ויש לה אפשרות לעשות את זה כאם חד הורית, למה לא?

- ש. לבית המשפט: הסברת לפני רגע שהיא חתמה על טופס היחידנות הזה לשם הטבות כספיות, אבל אמרה עורכת הדין שכבר אז לא היו הטבות. לא התקבלה תשובה.
- ת. עדיין, אדם שמקבל השלמת הכנסה לפי חוק, הוא מגיע לגיל זקנה וברגע שיש לו השלמת הכנסה מגיע לו הטבות, אחד מהם זה הטבות בארנונה, חשמל ועוד הטבות נוספות. זה לא קשור לחד הורי.
- ש. את אומרת שהיא רצתה לקבל הטבות וכתוצאה מזה היא הצהירה הצהרה שקרית?
- ת. היא הצהירה, זו לא אני עשיתי. ברור."

ומעדותה של הבת לפרוטוקול הדיון מיום 1/11/2020, בעמ' 133 :

- ש"ש. אני מפנה אותך לנספח ז' לתצהירך. אמא שלך כותבת שיש בבית קטינה שקוראים לה ... , בת 17 ומבקשת הנחה והיא משתכרת רק 4,000 ₪. את יכולה לאשר את זה?
- ת. (מעיינת) שמה? אני לא יודעת מה היתה המשכורת של אמא שלי. אם היא ביקשה הנחה יש הוכחה. אני לא יודעת מה היתה המשכורת של אמא.
- ש. ההצהרה הזו היא משנת 2004. תאשרי שבשנת 2004 ... ואמך היו בזוגיות.
- ת. ברור, היתה בת 17.
- ש. אז למה ... לא מופיע פה?
- ת. אתה רוצה שאענה לך?
- ש. למה היא כתבה "חד הורית"?
- ת. כדי לקבל את ההנחה.
- ש. היא הצהירה הצהרה לא נכונה, ביודעין, כדי להרוויח את ההנחה?
- ת. כדי לקבל את ההנחה."

הצהרת המנוחה כי מתגוררת עם בתה בדירתה, אין בה דבר וחצי דבר שכן הצהרתה זו היא על גבי טופס ייעודי לקבלת הנחה בארנונה, ומן הסתם אם היה ידוע לרשויות כי התובע אף הוא מתגורר בדירה, קרוב לוודאי שהמנוחה, אותה עת, לא היתה זכאית להנחה.

הדבר אף מחזק הטענה כי התובע לא שינה את כתובתו במשרד הפנים.

למנוחה אף היה יסוד סביר להניח כי כך מתנהלים הדברים, שעה שמאישור המוסד לביטוח לאומי מיום 7/5/2000 הודיע לה הביטוח הלאומי כי "תשלום המזונות הופסק באמצעות הביטוח הלאומי החל מ 2/00 וזאת בגלל הכנסות גבוהות שלך". (נספח ו' לתצהירי הנתבעים)

המנוחה ידעה היטב כי כל תיעוד אודות שינוי מצבה האישי (סטטוס), כמו גם תוספת להכנסתה הנמוכה כפי שמדווחת, תוביל בסופו של יום לאובדן ההטבות להן היתה זכאית.

כך גם באשר לרכב אשר היה בבעלותה. שכן בעלות ברכב, כלפי המוסד לביטוח לאומי, יש בה כדי להעיד כי המנוחה נזקקת "פחות" להקלה, תוספת להכנסתה או כל הקלה אחרת ולכן בחרה המנוחה להעביר את הבעלות על שם בתה.

הדברים מקבלים גם חיזוק מן העדויות.

וכך מעדותו של הבן ..., בעמ' 166 :

ש" : הרי מה אכפת לאמא שלך שהרכב יהיה רשום על שמה? הרי היא השתמשה בו, נסעה בו, הלכה, חזרה. פתאום דקה לפני שהיא מגישה בקשה לביטוח לאומי, היא מעבירה את הרכב על שם, יש איזה קשר מסוים?
ת : שיקולים שלה במסגרת ההנחות שהיא קיבלה, אולי בגלל זה היא דיווחה, אולי בגלל זה היא העבירה את השם על"

ומעדותה של הבת ..., בעמ' 135 :

ש" . היה לאמא שלך רכב?
ת. . כן.
ש. . עד מתי היא החזיקה את הרכב?
ת. . הוא עבר אלינו.
ש. . על שם מי הוא היה רשום?
ת. אמא רצתה "לקמבן" את הביטוח הלאומי, לא יודעת.
ש. . אבל שורה תחתונה הוא היה שלה?
ת. . כן ובסוף נמכר ב- 22 או 25, משהו כזה."

דווקא דוגמאות אלו מחזקות את התנהגות המנוחה והתובע בבחירתם שלא לעגן את יחסיהם בכל דרך או מוסד, לרבות אי הצהרתם בפני כולי עלמה כי אינם חיים יחדיו, בוודאי שלא תחת אותה כתובת, כאשר מטרתם, לפחות ברובה, היתה על מנת ליהנות מתשלום או הטבה כספית כזה או אחרת.

אין חולק כי זכויותיה של המנוחה כאם חד הורית היו טובות יותר מאלו אם היתה נשואה היא, הן להטבות הדיוור, הן להטבות מיסים ותשלומים, בהם זכתה היא בהקלות משמעותיות, במוסד לביטוח לאומי, בעירייה ועוד, הטבות להן ערה היתה המנוחה ובחרה של לוותר עליהן, גם אם הדבר כרוך באי מיסוד קשר הנישואין לתובע, למצער על פי הרשום, ויש לומר כי אולי המנוחה לא בהכרח שקלה הדבר על כפות המאזניים.

התובע, על אף שלא היה זכאי להטבה כזו או אחרת, בחר להתנהל באופן כלכלי כפי שנהג, אולי כי כיבד את רצונה של המנוחה, אולי מסיבות אחרות, אין אני יודע.

בנסיבות אלו גם "מתחזק" עניין היעדרו של חשבון משותף לבני הזוג, וכנראה שמתוך כוונת מכוון. כך גם באשר לשינוי כתובתו של התובע.

יתכן כי גם היעדר תביעה לביטוח הלאומי ל"ידועות בציבור" גם היא על מנת שלא לפגוע בהטבות אותן קיבלה, וכך גם התובע עת בחר שלא לשתף את המנוחה ברישום העסק, חובותיו או זכויותיו, על כל המשתמע מכך.

אין אני יודע מהן הסיבות, רגשיות או אחרות, אך סבור אני כי מירב השיקולים להחלטתם זו היה גם היה מטעמים כלכליים ולא בהכרח כקשר ישיר לרצונם להחיל הפרדה כלכלית, לשיטת הנתבעים, אלא במובן של "פגיעה" באותן הטבות כלכליות למיניהן, אם ישנו הם את מעמדם מסטטוס של "גרוש" ל"נשוי" או אף "ידוע בציבור".

סבור אני כי דברי הנתבעים כפי שנכתבו באשר להכחדת גילוי הקשר עם התובע לרשויות בהקשר להטבות הכלכליות, עד למצב של קבלת דבר במרמה ומתוך כספי הקופה הציבורית, טוב היה שלא יכתבו, שכן ברי הוא כי כוונת המנוחה כפי שהיתה, היתה לשם קבלת אותן הטבות, ולא באמת כי לא היה בן זוג בחייה משך שנים, אשר גם אם כטענת הנתבעים לא היה שותף כלכלית לזכויות המנוחה בעודה בחייה, בוודאי שאין צורך ל"הסתירו" מן הרשויות.

באשר לדירת המגורים בה התגוררו בני הזוג מרבית שנות חייהם המשותפות, דירה אשר זכויותיה רשומות על שם המנוחה בלבד, נקבע בפסיקה כי מכוח היותו של נכס זה נכס משפחתי מובהק, נדרשת כמות ראיות קטנה יותר להוכחת השיתוף והגבולות בין המשאבים מיטשטשים, אף אם מלכתחילה עיקר המעמסה הייתה על אחד מבני הזוג.

(ראה: [בע"מ 5939/04 פלוני נ' פלונית](#), נט(1) 665 {פמ"מ – 8/9/2004} {להלן: "[בע"מ 5939/04](#)"}).

מגמת הפסיקה היא לאפשר קביעת שיתוף בדירת מגורים ואף בנכסים אחרים, גם על נכסים שנרכשו על ידי אחד מבני הזוג לפני הנישואין, כאשר הנסיבות מאפשרות להסיק כי חזקת השיתוף מתקיימת אף לגבי נכסים אלה.

(ראה: [ע"א 4151/99 בריל נ' בריל](#), נה (4) 709 {פמ"מ – 4/7/2001}).

"מהו אפוא שיעור הדברים? רוח העידן, פתיחת הדלתות לגישה שאינה פורמלית בלבד הנאחזת ברישום הנכס, אלא בוחנת מצבים חברתיים ואישיים למהותם, מרחפת על פני הפסיקה זה שנים באשר לשיתוף הנכסים גם לגבי נכסים שנרכשו לפני הנישואין ובמיוחד דירת המגורים".

(ראה: "[בע"מ 5939/04](#)", לעיל).

דברים אלו נזכרו אך לאחרונה במסגרת פסק דינו של בית המשפט המחוזי, בו נקבעה, בין היתר, הלכה חדשה בעניין שיתוף אף מעבר לדירת המגורים.

(ראה: [עמ"ש \(ת"א\) 29298-05-20 ש. כ. נ. כ.](#) [פורסם בנבו] [פמ"מ – 26/4/2021] וראה: [עמ"ש \(ת"א\) 62688-12-19 ד. ש. נ' ש. ש.](#) [פורסם בנבו] [פמ"מ – 28/7/2020], עליו הוגשה בקשת רשות ערעור שנדחתה).

אין חולק כי המנוחה ובעלה לשעבר, אבי ילדיה (המנוח), התגוררו בדירת עמידר במסגרת שכירות סוציאלית, ובמסגרת הסכם הגירושין ביניהם, נותרה המנוחה להתגורר, לאחר הגירושין, עם ילדיה, לבדה, תוך ויתור אבי ילדי המנוחה על זכויות כלשהן בדירה.

בשלהי שנת 2000, עת יצאה חברת עמידר במבצע למכירת הדירה, הרי שנקרתה בידי המנוחה ההזדמנות לרכישת הדירה, לצורך קבלת זכויות מלאות בה.

מצאתי בין האסמכתאות שצורפו (נספח 6א' לתצהירי הנתבעים) את הצעת הרכישה מאת חברת עמידר, במסגרת "מבצע קנה ביתך" מיום 7/8/2000, אשר יועד אל המנוחה, בו פורטו תנאי רכישת הדירה.

אין חולק כי מחירה הראשוני של הדירה היה בסך 500,000 ₪ לערך.

לאחר "הורדות וחישובים", בהם בין היתר "הנחה מותנית" בסך 446,360 ₪, יתרת התשלום לצורך רכישת הדירה היתה בסך 64,690 ₪ לערך.

יכול אני להניח כי אותה "הנחה מותנית" ניתנה למנוחה בשעתו בין היתר בשל מגוריה בדירה בטרם אותה הצעת חברת עמידר (בשכירות סוציאלית), ובין בשל היותה חד הורית, ואולי אף משיקולים נוספים, אך אין ספק כי מלכתחילה מחיר זה היה מחיר נמוך באופן יחסי למחיר מלא וממוצע לדירה זו.

לצורך תשלומי הדירה, נלקחה על ידי המנוחה משכנתא בסך 39,000 ₪ אותה החזירה המנוחה בתשלומים עיתיים חודשיים בסכומים נמוכים.

יתרת התשלום בסך 16,000 – 17,000 ₪ לערך, שולמו על ידי המנוחה לטענת הנתבעים, שולמו במזומן מכספים משותפים של התובע והמנוחה, לשיטת התובע.

ושוב אנו חוזרים להתנהלות בני הזוג, התנהלות כספית, אשר חלק לא מבוטל ממנה התנהל בכספי מזומן, ומיותר להגיד כי ללא כל תיעוד על כך.

רישום דירת המגורים על שם המנוחה בלבד נעשה משיקולים ברורים כי הדירה נרכשה מזכות היסטורית שלה בעצמה בחברת עמידר ויתכן כי אף משיקולים אחרים אליהם התייחסתי עוד קודם לכן.

יחד עם זאת, עצם הרישום אין בו להעיד או להוכיח היעדר שיתוף בין בני הזוג או לשלול את זכותו של התובע בדירה.

(ראה: "הלכת שחר נ' פרידמן", לעיל).

מכאן כי כל הזכויות שצברה המנוחה בחברת עמידר ובטרם מערכת היחסים עם התובע, מתערבבות הן בתוך המאמץ המשותף וכי גם זכויות אלו ניתנות לשיתוף.

הנתבעים הרחיבו (בלשון המעטה) בחקירתם, על מנת להוכיח כי למנוחה היתה הכנסה כוללת גבוהה, דבר אשר איפשר לה את רכישת הדירה מכספה בלבד. אם כך מה טעם והכיצד הגישה המנוחה בקשות רבות להקלות ולהנחות? חידה היא.

אומר כי כך הוא טבע האדם, לעיתים. כשיכול לקבל עוד, לוקח עוד, אם ניתנת לו האפשרות.

סבור אני שבנסיבות אלו, כמו גם אורח החיים בין בני הזוג, מהות וטיב הקשר כפי שראו בהם בני הזוג, ויוער כי עדויות הנתבעים בהקשר זה בעיקר התבססו על סברות והשערות, וכן כי המנוחה לא עשתה כל פעולה להבהיר היטב לתובע, לא באמצעות מעשה ולא במחדל, גם לא באמצעות הסכם כתוב, שהיא אינה רואה או מתייחסת אליו כשותף כלכלי לרכושה, זה הרשום על שמה, קל וחומר זה הנצבר בצורה כזו או אחרת במהלך חייהם המשותפים, על אף אם רשום על שמה בלבד, אין לפגוע בהסתמכותו על חזקת השיתוף ויש להחילה גם במקרה זה על בני הזוג.

"נזכור, זוגיות אינה רק עולם כלכלי... היא עולם של רגשות, אינטימיות, לעיתים אהבה ענקית ההופכת לאיבה לא פחות, ואלה גורמים שעלינו לשקול, בהצבת התיאוריה ובמבחן המעשי. תפקיד בתי המשפט בסופו של יום הוא לנסות להגיע, בתוך מה שלפניהם, לתוצאה שיש בה צדק בגדרי הדין".

(ראה: [בע"מ 1059/17 פלוני נ' פלונית](#) [פורסם בנבו] {פמ"מ – 9/2/2017}).

לאור כל האמור, כמו גם העדויות, מכלול הנסיבות, שוכנעתי כי עלה בידי התובע להוכיח כי בתקופת חייהם המשותפת של בני הזוג, משנת 1991 ועד לפטירת המנוחה, חיו בני הזוג יחדיו חיי שיתוף, כי התובע והמנוחה קשרו גורלם זה בזה, כי ראו בעצמם משפחה ובקשר ביניהם כקשר מחייב, ניהלו משק בית משותף, תמכו אחד במשנהו רגשית וכלכלית והגם שלא ניהלו חשבון בנק משותף, התנהלו כיחידה כלכלית אחת.

ניתן פסק דין הצהרתי על פיו התובע והמנוחה שותפים בכל הזכויות והחובות, לרבות דירת המגורים, אשר נצברו למי מהם בתקופת חייהם המשותפת, החל משנת 1991 ועד ליום פטירת המנוחה.

התביעה לקיום צוואת המנוחה (ת"ע 45632-07-18) והתנגדות לה (ת"ע 46087-07-18).

ושוב, למען הנוחות יכונה התובע בכאן כ"מתנגד" ואלו הנתבעים יכוננו כ"מבקשים" או "מבקשי הקיום".

טענות המתנגד

במועד עריכת הצוואה בשנת 2015, עברה המנוחה ניתוחים קשים בשל מחלתה, לאחריהם עברה הקרנות וטיפולים כימותרפיים, מצבה הנפשי והגופני היה ירוד מאוד והיא, היתה רגשנית, סבלה מהפרעות זיכרון ועוד, ובוודאי לא היתה כשירה לערוך צוואה, כפי הוראות [סעיף 26 לחוק הירושה](#).

בסיכומי התשובה אותם הגיש המתנגד, חזר הוא על טענותיו באשר למצבה הרפואי של המנוחה, כי למנוחה היו תקופות של חוסר צלילות ו/או חולשה והיתה נתונה להשפעה של ילדיה ובמיוחד בתקופה הסמוכה לניתוח הראש שעברה, אך חוות דעת רפואית לתמיכה בכך לא צורפה על ידו בשל חוסר באמצעים כלכליים.

חלק מילדי המנוחה הפעילו על המנוחה לחץ מאסיבי והשפיעו על המנוחה השפעה בלתי הוגנת, תוך שלחצו עליה לדאוג לילדיה לאחר מותה ותוך נישולו של המתנגד מאחורי גבו ובניגוד לרצונה, והמנוחה נכנעה ללחצים אלו.

המבקשים אך ניסו להחתים המנוחה על צוואה עוד קודם לכן, עת היתה מאושפזת בבית חולים, ורק לאחר התערבות אחיה של המנוחה, נדחה מעשה הצוואה למועד מאוחר יותר.

שתים מבנות המנוחה (... ו...) סיפרו בעצמן למתנגד כי הן בעצמן לקחו את אימן לעשות צוואה, אשר הוחזקה על ידן והיתה בגדר סוד.

בנותיה אלו הן שבחרו למנוחה את עורך הדין לעריכת הצוואה, הן אלו שדאגו שאמן תגיע לפגישה, הן אף הגיעו יחד עמה לפגישה כדי לוודא שאכן נערכה צוואה כרצונן ואף דאגו לשמור עליה בסוד עד לימיה האחרונים.

חזקה היא כי מי שלקח חלק בעריכת הצוואה, השפיע שלא כדין על המצווה, ומעורבות זו יש בה לגרום לפסילת הצוואה.

דרך ניסוחה של הצוואה מעיד כי בנותיה הן המושכות בחוטים, מעורבות מהותית אשר יש בה כדי להביא לפסילת הצוואה כפי הוראות [סעיף 35 לחוק הירושה](#).

צוואת המנוחה מנוסחת באופן לקוני ואינה מתיישבת עם התנהגות המנוחה במשך כל חייה.

למתנגד לא היתה כל ידיעה על הצוואה והדבר נעשה מאחורי גבו.

אין הגיון או הסבר הגיוני לסי' 5 ללא כל הסבר שכן מדובר גם בביתו משך 27 שנים, דבר שהמנוחה ידעה והכירה בזכויותיו.

יחסי המנוחה והמתנגד היו יחסים טובים ובשנים האחרונות אף תלתיים כך שאין הגיון כי מרצונה החופשי, ללא הסבר ו/או אמירה כלשהי, תוריש את שתוריש.

המנוחה אהבה את המתנגד, ידעה כי מצבו הכלכלי התדרדר במהלך השנים האחרונות בשל הצורך בטיפול בה ואין ספק כי היתה מבקשת לדאוג לביטחונה האישי. אלמלא התערבות מי מילדיה, היתה לכל הפחות מבצעת חלוקה שבה המתנגד היה חלק ממנה אם לא את כולה.

נישול המתנגד מצוואת המנוחה זועק לשמים ומעיד על חוסר סבירות והגיון, אשר מקורו רק בחמדנות ואי הכרת הטוב בנתינתו האין סופית של המתנגד למנוחה ולילדיה משך שנים רבות ועד יום מותה.

נוסח הצוואה הכולל הוראות לפינוי המתנגד ביום מותה של המנוחה, אינו מתיישב עם המציאות ויש בו כדי להעיד על גישתם האגרסיבית של המבקשים, שכך ניהלו את ההליך כולו.

בתה של המנוחה (...) הודתה כי המנוחה חשפה בפניה כי רוצה לשנות את צוואתה אך נראה כי היתה חלשה לעשות זאת.

המנוחה שתוארה כאשה דעתנית ובן זוגה הוגדר ככזה הפוחד ממנה, יכול ולא היתה מסתירה את דבר צוואתה מבן זוגה, אך בכל מקרה לא יכולה היתה המנוחה להוריש יותר ממה שכלול ברכושה וחלק המתנגד ברכוש משותף אינו שלה, או במילים אחרות, המנוחה מייחסת לעצמה בצוואתה רכוש שאיננו שלה שכן זכויות המתנגד הינן זכויות של ידוע בציבור ואין חולק כי מחציתו של הרכוש שייך לו.

לסיכום עותר המתנגד לביטולה של הצוואה מהסיבות אותן העלה, ומבקש ליתן צו ירושה על פי דין.

טענות המבקשים

בעת עריכת הצוואה, המנוחה היתה מפוכחת, איתנה בדעתה והביעה את דעתה באשר לאופן חלוקת רכושה.

המתנגד זנח הטענה בדבר מצבה הרפואי של המנוחה בשלו לא היתה המנוחה כשירה לחתום על צוואה ולא הוצגה על ידו כל ראיה בדבר חוסר כשירותה של המנוחה.

המנוחה נסעה באוטובוסים לטיפולים, נסעה עם רכבה לטיפולי שיניים חצי שנה קודם לפטירתה, תפקדה היטב, השתתפה באירועים לרבות קניות, נופשים, אירחה את בני משפחתה, אכלה במסעדות, הצטרפה לטיולים ועוד, אלו מעידים כי היתה צלולה עד יומה האחרון והדברים עולים גם מתמונות אותם צירפו המבקשים.

טענת המתנגד להשפעה בלתי הוגנת מצד ילדי המנוחה, לא הוכחה על ידו למעט אמירות והשערות כלליות.

לא התקיימה כל תלות בין המנוחה ובין ילדיה, והקשר ביניהם לא התבסס על סיוע או תלות. חלק מילדיה אף העידו כי לא ידעו כלל על עריכת הצוואה במועדה אלא רק לאחר מכן.

המנוחה היא שפנתה לבנותיה על מנת שייסייעו בידה ויפנו אותה לעורך דין אשר יערוך עבורה צוואה, ומדובר בפעולה טבעית של המנוחה שהעדיפה, נוכח מצבה הרפואי, לא להותיר מקום לספק בדבר רצונה מה יעשה ברכושה לאחר מותה.

לא היתה כל מעורבות של מי מילדיה של המנוחה בצוואתה וטענות המתנגד דמיוניות ומביעות אך את אכזבתו מרצונה החופשי של המנוחה.

המנוחה, במועד עריכת הצוואה היתה עצמאית בכל היבט בחייה, פרנסה עצמה, רכשה והחזיקה רכב, היתה ניידת, עצמאית גם בכל ענייניה הפיננסיים ושלטה ביד רמה בניהול כספיה.

המנוחה ביקשה להוריש לילדיה את מעט הרכוש שצברה בחייה, זה היה רצונה אותו ביטאה בצוואתה אותה ערכה 3 שנים בטרם פטירתה.

עיקרון הוא כי מצווה לקיים את דברי המת. המתנגד מנסה לשנות את רצונה האחרון של המנוחה והוא לדאוג לילדיה. אם רצון המנוחה היה להוריש למתנגד חלק מעיזבונו הרי שהיתה מתייחסת לכך באופן מפורש בצוואתה.

המנוחה לא היתה חייבת לגלות למתנגד על קיומה של הצוואה ואין בכך כדי לשלול או לפגום בצוואה.

טענת המתנגד כי המנוחה הורשה רכוש שמחציתו שייך לו על מנת לבטל הצוואה הינה טענה שגויה.

דיון והכרעה

למעשה, טענות המתנגד, לפיהן יש לבטל את צוואת המנוחה מיום 27/10/2015, נשענות על ארבעה אדנים, לפיהם יש להכריע האם ליתן צו קיום לצוואת המנוחה, שמא יש לקבל את ההתנגדות לקיומה וליתן צו ירושה על פי דין, כבקשת המתנגד.

אלו הם ארבעת האדנים:

- אי כשרות המנוחה לערוך צוואה - [סעיף 26 לחוק הירושה](#), תשכ"ה – 1965, (להלן: "חוק הירושה").

- השפעה בלתי הוגנת על המנוחה - [סעיף 30\(א\) לחוק הירושה](#).
- מעורבות המבקשת בעשיית הצוואה – [סעיף 35 לחוק הירושה](#).
- הצוואה נטולת סבירות ואינה משקפת את רצונה של המנוחה.

[סעיפים 1 ו- 2 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות](#), תשכ"ב – 1962 קובעים כך :

"כל אדם כשר לזכויות ולחובות מגמר לידתו ועד מותו וכל אדם כשר לפעולות משפטיות, זולת אם נשללה או הוגבלה כשרות זו בחוק או בפסק דין של בית משפט".

הוראות אלו מתיישבות עם [סעיף 26 לחוק הירושה](#), בדבר הכשרות לרשת, הקובע:

"צוואה שנעשתה על ידי קטין או מי שהוכרז פסול-דין או שנעשתה בשעה שהמצווה לא ידע להבחין בטיבה של צוואה – בטלה".

כאמור, כל אדם כשר לעשות צוואה, אלא אם כן כשרות זו נשללת ממנו כדון.

בע"א [851/79 בנדל נ' בנדל](#), לה (3) 101 (פמ"מ – 29/4/1981), מבהיר בית המשפט העליון עניין זה כדלקמן:

"הגבלת כשרות זו, הנובעת מחוסר היכולת להבחין בטיבה של צוואה, אין עניינה בסטטוס של המצווה אלא במצבו הנפשי והגופני בשעת עריכת הצוואה. סטטוס של קטינות או פסלות מביא לבטלות הצוואה, גם אם הקטין או פסול הדין ידעו להבחין בטיבה של צוואה. ואילו בענייננו הצוואה תהא בטלה, רק אם יוכח - בעדות רפואית או אחרת - כי המצווה לא ידע להבחין בטיבה של הצוואה. נטל השכנוע בעניין זה מוטל על הטוען לחוסר כשרות זו..... חומר הראיות צריך להתייחס למועד עריכת הצוואה. על כן תקפה צוואה, שנעשתה בתקופה, שבה ידע המנוח להבחין בטיבה, גם אם לפני כן ולאחר מכן השתנה המצב".

מהותה של הטענה בדבר אי כשרות המצווה לפי [סעיף 26](#) היא, במצבו הנפשי, המנטלי והגופני של המצווה לעת עריכת הצוואה. "שעת עשייתה של הצוואה", זוהי נקודת הזמן המסוימת הרלוונטית לבחינת כושרו של המצווה להבחין בטיבה של צוואה.

צוואה תהא תקפה ותקויים, אם נעשתה בנקודת זמן שבה ידע המנוח להבחין בטיבה של צוואה, אף אם לפני כן או אחרי כן השתנה מצבו. גם אם סבל המצווה מרגעים, או אף מתקופות שבהם התערפלה דעתו קודם לעשיית הצוואה ולאחריה, הרי שאם ימצא בית המשפט כי המצווה היה בעל כושר להבחין בטיבה של צוואה במועד עשייתה, תקויים הצוואה.

עוד בנוגע למהותה של הכשרות לפעולות משפטיות נפסק כך :

"... כושרו של אדם לשפוט כראוי את המציאות הסובבת אותו; יכולתו לגבש כוונה ורצון; ולסוף – יכולתו וכוחו לכוון את התנהגותו על פי אותה מציאות ובהתאם לאותה כוונה ולאותו רצון".

(ראה: [ע"א 1212/91 קרן לב"י נ' בינשטוק](#), מח(3) 705 {פמ"מ – 28/8/1994} {ראה: עניין "קרן ליב"י"}).

כאמור, בעניין שבפני, אין חולק כי נטל הראיה והשכנוע להוכחת הטענה כי המנוחה לא ידעה להבחין בטיבה של צוואה, מוטל כולו על המתנגד.
(ראה: [ע"א 5185/93 היועמ"ש נ' מרום](#), מט(1) 318 {פמ"מ – 20/2/1995} {להלן: "פרשת מרום"}).

המתנגד כאמור טען כי המנוחה נעדרה כשירות רפואית במובנו של [סעיף 26 לחוק הירושה](#) שכן בשל מחלתה, מצבה הרפואי היה ירוד ואף סבלה מהפרעות זיכרון.

לבקשת המתנגד, ניתן היתר לעיין ולהעתיק בכל רשומה רפואית אודות המנוחה, בכל מוסד רפואי אשר טיפל בה.

האמור לעיל לא השתכלל לכדי ביצוע, שכן המתנגד לא ביסס כל ראייה התומכת בטענתו זו, אך הוסיף (בסיכומי התשובה), כי חוות דעת רפואית לא צורפה בשל חוסר באמצעים כלכליים.

איני סבור שכך הדבר שכן המתנגד לא הגיע לשלב בו היה עליו לצרף חוות דעת רפואית אלא תיעוד רפואי, כזה הניתן מכל מוסד רפואי בעלות מינימלית, אשר יש בו כדי לתמוך טענתו כי אכן מחלתה של המנוחה, גרמה לה להיעדר כשרות רפואית, כזו אשר יש בה לפגום בכשרותה לצוות.

תכתובות הואטסאפ הארוכות מלמדות כי המנוחה היתה "פעילה" בהן, ידעה לשאול השאלות ולהגיב באופן שאינו מצביע על בעיה רפואית שכלית כלשהי.
אלו כמובן מן התקופה לאחר הצוואה, לפחות כשנתיים ימים.

מצאתי באסמכתאות ובראיות אשר צורפו כי המנוחה, זמן רב לאחר הצוואה, המשיכה בתפקודה היומיומי, המשיכה בשגרת יומה, היתה עצמאית במידה כזו או אחרת, נפגשה עם מי מילדיה, ערכה קניות ועוד, אלו אינם מעידים כי המנוחה נעדרה כשרות רפואית לצוות את שציוותה ובמועד בו ערכה היא את צוואתה.

ויודגש, מחלתה הקשה של המנוחה, אין בה כדי להעיד כי לא יכולה היתה לצוות.

עוד, המנוחה בסופו של יום לא הוחתמה על צוואתה עת היתה מאושפזת בבית חולים, אלא הגיעה, אם בעצמה ובאם בסיוע, למשרד עורכי דין לצורך עריכת צוואתה.

לצורך שלילת הכשרות לא די בהעלאת ספקות בלבד, רמת ההוכחה הנדרשת מן המתנגד אינה עניין של מה בכך. להוכחת הטענה ניתן להסתייע במסמכים רפואיים אודות המצווה נכון למועד עריכת הצוואה או בסמוך לאותו מועד, בחוות דעת רפואית או אחרת באשר למצבו של המצווה לעת עשיית הצוואה, בעדויות של מי שערך את הצוואה ו/או מי ששימש כעד לה וכן בעדויות אחרות. (ראה: [ע"א 7019/94 לפיבסקי נ' עמליה דן](#) [פורסם בנבו] {פמ"מ – 6/1/1997}).

יחד עם זאת, בית המשפט יכול להסתייע בחומר ראיות אחר, המתייחס למועד עשיית הצוואה ולהעדיפו על פני חוות-הדעת הרפואית.

כך או אחרת, לא הוצגה בפני ולו ראיה אחת כי לא כך היו הם פני הדברים או באשר למצבה הרפואי של המנוחה.

[סעיף 30 \(א\) לחוק הירושה](#), תשנ"ה-1965 קובע:

"הוראות צוואה שנעשתה מחמת אונס, איום, השפעה בלתי הוגנת, תחבולה או תרמית – בטלה."

הכלל המשפטי אינו קובע כי יש לפסול כל צוואה שנעשתה לאחר השפעה או שכנוע מצד מי שנהנה מן הצוואה, אלא שחוסר ההגינות שבהשפעה הוא הפסול, ולא עצם האפשרות לקיום השפעה, וזאת בהתאם למושגים החברתיים המוסריים והערכיים שלנו. (ראה: שוחט, גולדברג, ופלומין: **"דיני ירושה ועיזבון"** הוצאת סדן, מהדורה שישית מורחבת, תשס"ה 2005, עמוד 100 {להלן: **"דיני ירושה ועיזבון"**} וכן **"פרשת מרום"**, לעיל).

כידוע, השפעה בלתי הוגנת הינה אחד מאותם פגמים רעים שיש בהם כדי להביא לפסלות צוואה שערך מנוח, משום שפגימתה הרעה שללה את רצונו החופשי והאמיתי של המנוח, באופן שתוכנה לא מהווה ביטוי לרצונו אלא לרצונם של המשפיעים עליו.

בע"א [4902/91 גודמן נ' ישיבת שם בית מדרש גבוה](#), מט(2) 441 (פמ"מ – 20/7/1995), בית המשפט מבחין בין השפעה כשאלה עובדתית, לבין אי ההגינות שבהשפעה כשאלה ערכית ונורמטיבית. השפעה בלתי הוגנת היא השפעה שיש בה מרכיב של אי הגינות, שעל פי מושגים של מוסר אישי וחברתי, יש בו כדי להצדיק את ביטולה של הצוואה. מעבר להוכחת קיומה של השפעה ברמה העובדתית, על בית המשפט להשתכנע מנסיבותיה של אותה השפעה בקיומו של מרכיב בלתי הוגן שיש בה, ושאכן הצוואה היתה פועל יוצא של אותו מרכיב. אם תרצה, תאמר שהדגש אינו על השפעה, שלרוב היא דווקא תוצאה של מנהג חסידות, בבחינת "כבד וטפל בהורה", עניין רצוי על פי הדין, אלא על אי הגינות.

ועוד, בע"א [2500/93 שטיינר נ' המפעל לעזרה הודית של ארגון עולי מרכז אירופה](#), נ(3) 338 {פמ"מ – 4/9/1996} קובעת השופטת בייניש:

"על קיומה של השפעה בלתי הוגנת ניתן ללמוד מגורמים שונים ומשתנים. מצבו הפיזי של המצווה, מצבו המנטאלי והנפשי, מידת חולשתו וסוג התלות שהוא תלוי בזולת, בדידותו וניתוקו מאנשים אחרים, מערכת הקשרים בינו לבין האדם שהוא נזקק לו וקשריו עם אחרים - כל אלה יש בהם כדי להשפיע על מידת השתעבדות רצונו ואובדן השליטה בו או על חשש מפני קיומו של מצב כזה".

הפסיקה הציעה לבחינת הסוגיה של השפעה בלתי הוגנת, ארבעה מבחנים מצטברים, וכך מסכם כבוד השופט א. מצא בדנ"א 1516/95 מרום נ' היועמ"ש, נב(2) 813, {פמ"מ – 22/6/1998} (להלן: "דנ"א מרום"), את אותם מבחנים עיקריים שיש בהם לדעתו כדי לסייע לבית המשפט להכריע בדבר קיומה של השפעה בלתי הוגנת:

- א. תלות ועצמאות - המבחן הבסיסי להכרעה בדבר קיומה ועוצמתה של תלות הוא מבחן העצמאות. זהו מבחן של מידה, המיוסד על היותן של "עצמאות" ו"תלות" שני מושגים הפכיים. השאלה שבית-המשפט מציג לעצמו היא, כלום בתקופה הרלוונטית לעשיית הצוואה היה המצווה "עצמאי" – מן הבחינה הפיזית ומן הבחינה השכלית-הכרתית – ועד כמה. לתשובה לשאלה זו יש משקל רב בגיבוש ההכרעה: ככל שהמצווה היה עצמאי יותר, מכל אחת משתי הבחינות האמורות, תתחזק נטיית בית-המשפט לשלול קיום תלות של המצווה בנהנה. והוא הדין, כמובן, בהיפוך היוצרות. ככל שהמצווה היה עצמאי פחות, באיזו משתי בחינות אלו, תתחזק הנטייה לחייב את קיום התלות.
- ב. תלות וסיוע - מקום שבו מתברר, כי המצווה אכן לא היה עצמאי, ועקב כך נזקק לסיוע הזולת, מתעורר צורך לבחון אם הקשר שהתקיים בינו לבין הנהנה התבסס על מתן הסיוע שהמצווה נזקק לו (פרשת רכטמן הנ"ל [8], בעמ' 772). ואם היה זה הנהנה, אשר סייע למצווה להתגבר על קשייו ומגבלותיו, ייטה בית-המשפט לקבוע שהמצווה היה תלוי בנהנה.... חשיבות מיוחדת נודעת, בעניין זה, לשאלה אם הנהנה היה היחיד שסייע למצווה בכל צרכיו, או שהמצווה הסתייע גם באחרים. הדעת נותנת שכאשר אנשים אחדים חולקים ביניהם את מטלות הסיוע, מידת תלותו של המצווה בכל אחד מהם היא, מטבעה, קטנה יותר, ומתמעט החשש להיווצרות תלות העלולה להוות פתח להשפעה בלתי הוגנת. לא כן הדבר מקום שבו הנהנה היה האדם היחיד אשר סייע למצווה. סיועו של אדם אחד עלול להעמיד את המצווה במצב של תלות מוחלטת באדם המסייע לו, וקיום מצב דברים כזה עשוי להוות שיקול התומך בהקמת חזקה להשפעה בלתי הוגנת.
- ג. קשרי המצווה עם אחרים - ההכרעה בשאלה, אם ועד כמה היה המצווה תלוי בנהנה, עשויה להיות מושפעת גם מהיקף הקשרים שקיים המצווה עם אחרים זולת הנהנה וממידתם. ככל שיתברר כי בתקופה הרלוונטית לעריכת הצוואה היה המצווה מנותק לחלוטין מאנשים אחרים, או שקשריו עם אחרים היו מועטים ונדירים, תתחזק ההנחה שהמצווה אכן היה תלוי בנהנה. אכן, בעצם בידודו של

המצווה מן העולם יש כדי להגביר את תלותו בנהנה. מכאן, שלעניין ההכרעה בשאלת התלות אין זה מעלה או מוריד מה גרם לבידודו של המצווה, כלום היה זה הנהנה, או התנהגותם של אחרים, או שמא בידודו של המצווה נבע מנסיבות שהיו קשורות במצבו האובייקטיבי....

ד. מבחן נסיבות עריכת הצוואה - סעיף 35 לחוק הירושה קובע, כי מי שלקח חלק בעריכת צוואה – הוראת הצוואה המזכה אותו, או את בן-זוגו, בטלה. ואולם אפשר שמעורבות הנהנה לא תגיע עד כדי לקיחת חלק בעריכת הצוואה, אך תהווה ראייה לכאורה להשפעה בלתי הוגנת על המצווה, או, למצער, שיקול רלוונטי להקמת חזקה בדבר קיומה של השפעה כזאת עליו....”

אשר לשימוש במבחנים הללו, כמו גם במבחנים נוספים שנגזרים או מתחייבים מנסיבותיו של המקרה הנדון, קבע כב' השופט א. מצא כי ראוי שהוא ייעשה בזהירות רבה, תוך הבנה, שבתלות כשלעצמה אין משום ראייה מספקת לקיומה של השפעה בלתי הוגנת ואף לא להקמת חזקה בדבר קיומה. לא התלות היא העיקר, אלא ההסתברות שהתלות שללה את רצונו החופשי של המצווה והוא הדין בכל המבחנים האחרים. תלותו של המצווה בסיועו של האחר, אינה בהכרח שוללת את רצונו החופשי. כך גם ביחס לבחינת קשריו של המצווה עם אחרים, ואף בהסקת מסקנות מנסיבות עריכת הצוואה. כן נקבע, כי לצורך הכרה בקיומה של השפעה בלתי הוגנת, אין הכרח כי יתקיימו כל המבחנים שפורטו לעיל. למעשה, די בקיומם של חלק מהמבחנים האמורים כדי להצביע על קיומה של השפעה כאמור, ובמקביל רשאי בית המשפט לעשות שימוש במבחנים נוספים לגיבוש הכרעתו.

בנסיבות העניין שבפני, לאחר שהנחתי את השיקולים המנחים לבחינת סוגיית השפעה הבלתי הוגנת, סבור אני כי במקרה שבכאן, אף לא אחד מן המבחנים המוזכרים מתקיים, ואסביר.

התלות, העצמאות והסיוע

לטענת המתנגד, שתיים מבונותיה של המנוחה הפעילו עליה לחץ מאסיבי תוך השפעה בלתי הוגנת, לדאוג לילדיה לאחר מותה ולנשל את המתנגד בניגוד לרצונה, והמנוחה נכנעה ללחצים אלו.

הדגש במבחן ה"תלות והעצמאות" הוא על עצמאות המצווה בתקופה הרלוונטית, הן מהבחינה השכלית – הכרתית והן מהבחינה הפיזית.

נסיבות המקרה אכן מתארות כי המנוחה, בשל מחלתה הקשה עברה ניתוחים ויתכן כי סבלה מכאבים אשר גרמו למצבה רגשי כמו גם להפרעות בזיכרונה.

יחד עם זאת, מן העדויות והאסמכתאות, הוכח כי המנוחה לא היתה תלוייה במי מקרוביה לצורך פעולותיה, אם כי לעיתים מצבה הרפואי גרם לה לכאבים, מנוחה, מגבלה ודומה לתופעות טבעיות אלו הנגרמות ממצב רפואי זה.

עולה כי המנוחה המשיכה בשגרת יומה, חלק מפעולותיה באופן עצמאי וחלק מהן בעזרת מי מילדיה ובו זוגה. אלו כולם נרתמו לעזרתה, מי פחות מי יותר, מי בשעות היום ומי בשעות הלילה, מי בהסעה (ככל שנזקקה), מי בקניות (שממילא את רובן ערך המתנגד), מי בבישולים ועוד. לא נטען אחרת.

טבעי הוא הדבר שקרוביה, במקרה זה הן המתנגד שהיה בן זוגה שנים רבות והן ילדיה הם שיעמדו לצידה, יתמכו, יסייעו ויושיטו יד לכל דבר בו נזקקה המנוחה, אך עולה כי אלו כולם נרתמו לכל צרכיה, ככל שהיו כאלה, יחדיו ובתאום כולם.

גם עזרה כזו או אחרת, ככל שהיתה ואני סבור שהיתה, אינה בבחינת כזו המהווה השפעה בלתי הוגנת. הגם כי סיוע זה גרם למנוחה אולי להיות תלויה במי מילדיה, מי יותר ומי פחות והמתנגד התייחס לשתיים מבנותיה, אין באלו כדי להוביל למסקנה כי מי מהן סחטה אותה לטובתם כנגד אותה עזרה, קל וחומר כנגד המתנגד.

ובכלל, לא עלה בידי מי מהמתנגד להביא כל ראייה כי כך היו הם פני הדברים, וגם במקרה זה, יכול היה המתנגד להביא לעדות את עורכת הצוואה או מי מעדיה, עדות אשר יכול והיה בה כדי לשפוך מעט אור על הסיטואציה בה נחתמה צוואת המנוחה, בהקשרו של מבחן זה.

אין אני סבור כי סיוע זה גרם לתלות מצידה באופן אשר יש בו כדי להשפיע על שיקול דעתה, וגם אם היה כזה, הרי שיכול היה להיעשות מכלל סובביה.

לא הוכחה כל אינדיקציה על תלות המנוחה במבקשים או במי מאחרים בתקופה שלעת עריכת הצוואה, כזו שגרמה לה לערוך את צוואתה כפי שערכה, בניגוד לעובדה כי נעזרה בהם לצורך פעולות יומיומיות כאלו או אחרות, ואשר על כן, אין במבחן זה כדי להעיד על קיומה של השפעה בלתי הוגנת של מי מהמבקשים על המנוחה.

קשרי המצווה עם אחרים

לא נטען על ידי המתנגד כי המנוחה היתה מנותקת מסביבתה, נמנעה מקשר עם בני משפחה, שכנים ואחרים, או מהמתנגד בעצמו.

מן האסמכתאות עולה כי המנוחה היתה בסך הכל עצמאית במרבית פעולותיה וחופשייה במעשיה, לא מבודדת מן העולם ותלותית בבני משפחתה, למעט אותו סיוע ועזרה יומיומיים כפי שכבר הזכרתי, אך לא כזו ששללה את רצונה החופשי של המנוחה, בוודאי לא בתקופה הסמוכה לעריכת הצוואה.

נסיבות עריכת הצוואה

מבחן זה נבדק במסגרת אותם מבחנים הנבחנים במסגרתה של השפעה בלתי הוגנת, אם כי הוא נבחן בהרחבה כאשר נטענת טענה למעורבות כלשהי בעריכת הצוואה, בהקשר [לסעיף 35 לחוק הירושה](#).

וכך קובעות הוראות [סעיף 35 לחוק הירושה](#) :

"הוראות צוואה, פרט לצוואה בעל פה המזכה את מי שערך אותה או היה עד לעשייתה או לקח באופן אחר חלק בעריכתה, הוראות צוואה המזכה בן זוגו של אחד מאלה – בטלה".

הוראות הסעיף מכוונות לשלוש חלופות שבהתקיים אחת מהן, ניתן יהיה לקבוע כי קיימת מעורבות בצוואה :

מי שערך אותה, מי שהיה עד לעשייתה ומי שלקח באופן אחר חלק בעריכתה.

בפסיקתו של בית המשפט בעניין זה אנו מוצאים שתי גישות - האחת מצמצמת והאחרת מרחיבה, באשר לאופי הפעילות אשר תוגדר כנטילת חלק בעריכת צוואה. יצוין, כי הביטוי **"לקח חלק באופן אחר בעריכתה"** של הצוואה הינו ביטוי גמיש ומתמלא תוכן על פי נסיבותיו של כל מקרה ומקרה. השאלה האם הזוכה נטל חלק בעריכת הצוואה, תיבחן לפי מידת המעורבות וחומריתה. ככל שהמעורבות והפעילות של הנהנה כבדה יותר, גסה יותר, עמוקה יותר, כך יטה בית המשפט לראות בה מעורבות הפוסלת את הצוואה. לא כך הדבר אם מעורבותו של הנהנה הינה יותר בגדר עזרה ותמיכה במצווה על מנת שזה יוכל להגשים רצונו בכתיבת צוואה, גם אם תוכנה משרת את הנהנה. (ראה: **"דיני ירושה ועיזבון"**, לעיל).

הצטברותם של אירועים וזיקות, שכל אחד מהם כשלעצמו אין בו כדי להציב תווית של נטילת חלק בעריכת הצוואה, עשויים ליצור את אותה מעורבות בעריכת הצוואה שיש בה כדי לפסלה (ראה: [ע"א 5869/03 חרמון נ' גולוב](#), נט(3) 1 (פמ"מ – 24/10/2004)).

הפסיקה קבעה כי ביסוד ההוראה [שבסעיף 35 לחוק הירושה](#), מדובר למעשה בחזקה חלוטה בדבר קיומה של השפעה בלתי הוגנת, שלפיה מי שנכנס בגדרה גורם לבטלות הוראות הצוואה שנעשתה לטובתו. וכך :

"החוק יוצר הנחה חלוטה כי מי שלוקח חלק בעריכת הצוואה השפיע שלא כדין על המצווה. חזקה זו אין לסתור אף לא בהבאת ראיות המלמדות כי שלבים אחרים בהליך היווצרותה של הצוואה היו נקיים מפגם. העובדה שהנהנה על פי הצוואה לא ערך אותה והעובדה שלא היה עד לעשייתה, עשויים להעיד על כך שהוראת הצוואה ניתנה בסופו של יום מרצון חופשי, אולם אם 'לקח הוא חלק בעריכתה באופן אחר', אין תוקף להוראה המזכה אותו- אפילו היתה זו הוראת אמת".

(ראה: [ע"א 6496/98 בוטו נ' בוטו](#), נד(1) 19 (פמ"מ – 4/1/2000) {להלן: **"עניין בוטו"**}).

בהמשך התפתחה בפסיקה גישה המפרשת את העילה באופן רחב יותר, ומאפשרת לבית המשפט להכליל מקרים רבים יותר על פי נסיבותיו של כל מקרה ומקרה, בגדרו של מבחן השכל הישר (ראה: [בע"מ 7049/15 פלוני נ' פלוני](#) [פורסם בנבו] {פמ"מ – 17/12/2015}).

יש לזכור כי בפסקי דין רבים נקבע כי פעולת שליחות עבור המצווה, הנוגעת לעריכת הצוואה, כגון התקשרות עם עורך דין בנוגע לעריכתה, או שיחות עם המצווה, אינן נכנסות לגדרו של [סעיף 35 לחוק הירושה](#) (ראה: "עניין בוטו", לעיל).

צוואת המנוחה נערכה מול 2 עורכי דין, במשרדם, המנוחה, כך נטען שילמה במזומן בעצמה עבור עריכת הצוואה, צורפה קבלה מיום עריכת הצוואה המופנית למנוחה עצמה ומעידה כי התשלום בוצע במזומן.

המתנגד בחר שלא להביא מי מהם למתן עדות לנסיבות עריכת הצוואה.

לטענת המתנגד, שתיים מבנותיה של המנוחה (... ו...) סיפרו בעצמן כי הן שבחרו למנוחה את עורך הדין לעריכת צוואתה, הן אלו שדאגו שהמנוחה תגיע למשרד עורכת הצוואה ואף הגיעו יחד עמה. מעורבותן זו, יש בה להביא לפסילת הצוואה.

מנגד טענו המבקשים כי המנוחה היא שיזמה את עריכת הצוואה ופנתה למי מבנותיה על מנת שהללו יסייעו בידה, אך ללא כל מעורבותן.

כך מעדותה של הבת ..., לפרוטוקול הדיון מיום 1/11/2020, בעמ' 128 :

- ש. את מספרת שהגעת לבד לעורכת דין ביום שנערכה הצוואה.**
- ת. לא הגעתי לבד, אלא עם אחותי. הקפצנו את אמא לבד, אני ואחותי נשארנו בחוץ ואמא היתה עם עורכת דין ועוד עו"ד שם והם ערכו את הצוואה. אמא יצאה וזה נגמר בזה.**
- ש. כתוב שהגעתם כל אחד לבד, אתן, הבנות עם רכב ואת ואחותך עם רכב.**
- ת. עד כמה שאני זוכרת אני ואחותי הגענו יחד ואמא לבד.**
- ש. אז למה אמא היתה צריכה אתכם אצל עו"ד בעת עריכת הצוואה? אם היא הגיעה לבד והיתה עצמאית, למה היתה צריכה זאת?**
- ת. כנראה שהיא היתה צריכה איזושהי תמיכה לעשות את זה."**

הגם אם היתה מעורבות כזו או אחרת של מי מבנותיה, מעדות זו האחרונה לא ניתן להוכיח כי כך היה. שכן פעולה של התקשרות ומציאת עורך דין לצורך פעולה זו, גם עזרה בהסעת המנוחה, אם היתה כזו, שכן העדה לא זכרה במדוייק, אין באלו כדי להעיד על מעורבותה שלה או של בתה האחרת של המנוחה בעריכת הצוואה ולהביא לפסלותה של הצוואה במובנו של [סעיף 35 לחוק הירושה](#).

גם שיח שהיה בין המנוחה לבין ילדיה שעות ספורות בטרם עברה היא את ניתוח הראש, אין בו כדי להביא למעורבות יתרה שיש בה לפסול הצוואה.

גם שיח שהיה למנוחה עם בתה הצעירה על הרהוריה באשר לשינוי צוואתה באופן חלוקת רכושה, אין בו להצביע על פעולה פסולה.

כך או אחרת, אחזור על שאמרתי כבר - שיח כזה או אחר על כוונה לעשות צוואה, אם בטרם זו נערכה או אף לאחריה, אין הוא צוואה.

המנוחה, כך נטען, שילמה על צוואתה מכספה שלה ובכספי מזומן, טענה אשר לא עלה בידי המתנגד לסתור.

ושוב, יכול היה המתנגד להזמין לעדות את עורכת הצוואה או מי מעדי הקיום לנסיבות החתמת המנוחה על הצוואה, עדות אשר יכול והיה בה לשפוך אור על טענותיו, אך מסיבותיו שלו בחר הוא שלא לעשות כן ואין לו להלין אלא על עצמו.

כפועל יוצא מדבריי אלו, ומשלא הוכח בפועל קיומו של כל יסוד מיסודותיו של [סעיף 35 לחוק הירושה](#), יש לדחות גם טענה זו לפיה יש לפסול את צוואת המנוחה מכוחן של הוראות סעיף זה.

שאלת סבירותה של הצוואה וכיבוד רצונה של המנוחה

לטענת המתנגד צוואת המנוחה אינה מתיישבת עם התנהגות המנוחה כלפיו משך כל שנות חייהם המשותפות, אין לה כל הסבר הגיוני כל שכן שמדובר ברצונה החופשי של המנוחה ונישולו מצוואתה מעיד על חוסר סבירות.

מנגד טענו המבקשים, כי רצונה של המנוחה היה להוריש את מעט רכושה לילדיה, אם רצונה היה להוריש גם למתנגד הרי שהיתה עושה כן, ויש לכבד את רצונה האחרון של המנוחה.

הטיעון בדבר אי סבירות הצוואה, חותר תחת עקרון "כיבוד רצון המצווה" ועקרון "החופש לצוות". עיקרון העל של כיבוד רצון המצווה, "כופה" את קבלת רצונו כמו שהוא מבלי לעשות מקצה שיפורים או למתוח ביקורת על סבירות רצונו, שכן גם אם הצוואה לא נראית סבירה בעיני מי מהצדדים, הרי שחזקה שהיא משקפת את רצון המצווה ואין להחליף את רצונו ברצון צד המתנגד לקיום רצונו זה.

לכאורה, טבעי הוא כי אדם יצווה את נכסיו לשאר בשרו במתכונת ירושה על פי דין. יחד עם זאת, עצם האפשרות לצוות, מניחה אפשרות לחריגה מהורשה על פי דין, כאשר הרצון לשנות עשוי להיות מוסבר מנסיבות חיי המצווה והיחסים עם ילדיו במיוחד.

בכך בא לכדי ביטוי עיקרון חוקתי מרכזי שלפיו עריכת הצוואה היא ביטוי לכבודו של המצווה ולקניינו. ברצותו – עושה צוואה, ברצותו – נמנע מלעשות צוואה, ברצותו – משנה צוואה שעשה או מבטלה, ברצותו – משאיר את הצוואה ללא כל שינוי או ביטול. עניין לנו באוטונומיה של הרצון הפרטי, ואותה עלינו לכבד (ראה: עניין "קרן לב"י", לעיל).

בבוא בית המשפט לבחון צוואה, אין הוא מחליף את הגיון המצווה ורצונותיו ברצונותיו או בדעותיו שלו.

ב"דנ"א מרום", מפנה כב' השופט א. מצא למבחן הגיונה של הצוואה. על-פי מבחן זה, בכדי לקבוע האם הצוואה משקפת את רצונו האמיתי של המצווה, יש לבחון האם הצוואה סבירה על-פי הבנת השופט את הגיונו של המצווה. השופט יוכל לבחון זאת באמצעות הראיות המובאות לפניו:

"מן הראיות הבאות לפני בית-המשפט, במסגרת הדין בתוקפה של הצוואה, קרוב שתצטייר בפניו תמונת חייו של המצווה עובר לכתובת הצוואה, קשריו החברתיים, ערכיו והעדפותיו; ויעלה בידו לבדוק אם הצוואה, מנקודת מבטו המשוערת של המצווה, נראית לכאורה הגיונית. תשובה חיובית לשאלה זו תחזק את ההערכה כי הצוואה משקפת את רצון המצווה (פרשת צוריאנו [38], בעמ' 1075 ופרשת מירסקי [22], בעמ' 159). מנגד, כאשר תוכן הצוואה נראה בלתי סביר, יש מקום לבדוק היטב את כשרות הצוואה (פרשת פרל [31], בעמ' 306)."

תפקידו של בית המשפט לבחון, האם הצוואה משקפת ומבטאת את רצונו האמיתי של המצווה, והאם רצונו היה חופשי ומלא, כשהוא נקי מלחצים ומהשפעות של זה או אחר. הא ותו לא.

מסכים אני כי לשון הצוואה נוקטת לשון ברוטלית במידה מסויימת, שכן ניסוח הסעיף המדיר המתנגד מעיזבון המנוחה עם פטירתה ו/או סילוקו מן הדירה, יכול היה להיות מנוסח אחרת.

עוד סבור אני כי אם רצתה המנוחה לסלק ידו של המתנגד מדירתה הרי שיכולה היתה לעשות כן עוד בחייה ולא להמתין לאחר לכתה לבית עולמה.

יחד עם זאת, יכולה היתה המנוחה לשנות מי מסעיפי הצוואה בהקשר לעניין זה, אך לא עשתה כן. סיבותיה עמה ואין מתפקידו של בית המשפט לשים עצמו בנעליה של המצווה באשר לרצונה וטעמיה הם.

נסיבות מקרה זה, בו לא עלה בידי המתנגד להוכיח כי מי מילדיה של המנוחה השפיעו עליה לערוך צוואתה, השפעה שאינה הוגנת, אין בו כדי להוביל למסקנה כי צוואת המנוחה צוואה שאינה סבירה. סבור אני כי המתנגד, לאחר שנות חיים ממושכות ורבות עם המנוחה, עת תמך בה משך כל התקופה, עת חיו הם חיי משפחה עם ילדיה תוך קיומם של קשרי משפחה תקינים, לא ציפה, יחד עם כאבו אחר לכתה של המנוחה לבית עולמה, כי כך ישאר זכרונו מתקופה זו ואין ספק כי מבחינתו מדובר בכאב עצום.

לסיכום אומר, הלכה פסוקה היא כי אין די בחשש להשפעה בלתי הוגנת ו/או בחשד למעורבות בצוואה. יש צורך להניח תשתית ראייתית מוצקה לקיומה של השפעה ו/או מעורבות שכזו. מצאתי

כי כלל המבחנים כפי שהוזכרו ופורטו, כמו גם נסיבות עריכת הצוואה ואופן חתימת המנוחה על צוואתה, מעידים על היעדרה של השפעה בלתי הוגנת מצד מי מהמבקשים על המנוחה, כמשמעות מונח זה [בחוק הירושה](#), ולפיכך טענה זו דינה להידחות.

סוף דבר

לאור החלטתי באשר ל"ידועות בציבור" בין המנוחה לתובע, הרי שצוואתה של המנוחה מתייחסת לעיזבונה שלה בלבד, הווה אומר מחצית מכלל זכויותיה וחיוביה לעת לכתה לבית עולמה.

באשר לכספי פוליסת ביטוח המנוחה המוחזקים בחברת "כלל", בתובענה אותה הגישה חברת "כלל" כנגד הצדדים כולם (תמ"ש 19-07-25478), שעה שאלו אינם כוללים רישומי מוטבים, הרי שבהתאם לפסק דיני מיום 29/1/2020, על חברת "כלל" לפעול בהתאם לפסק דין זה.

כך הדברים באשר לתובענה לדמי שימוש ראויים (תמ"ש 19-05-32601), אותה הגישו הנתבעים ובה הורתי ביום 16/9/2019 על הפסקתה עד למתן פסק דין חלוט בתביעות אלו, ומכאן כי על התובע לשאת במחצית מדמי השימוש בלבד לידי הנתבעים, בהתאם לחוות שמאית, כפי שקבעתי בהחלטתי.

בנסיבות אלו, מכל הנימוקים שפורטו בהרחבה, אני מורה כדלקמן:

- תביעת התובע בדבר היותו בבחינת "ידוע בציבור" של המנוחה, כמו גם כי בין הצדדים היה שיתוף רכושי – מתקבלת.
- ההתנגדות לצוואת המנוחה מיום 19/7/2018 – נדחית.
- ניתן בזאת צו לקיום צוואת המנוחה מיום 27/10/2015 ואני קובע כי צוואה זו היא בת תוקף.
- המבקשים רשאים להגיש פסיקתה לחתימתי על פי [תקנה 5 לתקנות הירושה](#), לקיום צוואת המנוחה.

בנסיבות המקרה שבפני אף לנוכח התוצאה אליה הגעתי, בחרתי לחייב את המבקשים בהוצאות מופחתות לידי המתנגד בסך 15,000 ש"ח.

מצאתי כי ילדי המנוחה הגישו כתב תביעה ארכני, בו חזרו הם שוב ושוב על הדברים, ניצלו בכל הזדמנות להזכיר את תיעובם מן התובע, תוך שמכונה על ידם - "חם מזג, שקרן, קמצן, נודף ריח רע מגופו ומכור להימורים".

בהליכים הנלווים ובהתנהלותם מול המתנגד, התנהגותם היתה בבחינת בוטות, אף התנהגות בחוסר תום לב דיוני, ולא אוסיף.

מתיר פרסום פסק דין זה ללא פרט מזהה כלשהו אודות הצדדים.

המזכירות תסגור את התיקים שבכותרת.

ניתן היום, כ"ג אלול תשפ"א, 31 אוגוסט 2021, בהעדר הצדדים.

[בעניין עריכה ושינויים במסמכי פסיקה, חקיקה ועוד באתר נבו – הקש כאן](#)

ארז שני 54678313-/-

נוסח מסמך זה כפוף לשינויי ניסוח ועריכה